

134951

D 488/1954

Dr. Jože Premrov:

O izseljenski duši

Ko pričnemo pregledovati in čutiti, kaj smo in v čem se od ostalih živih bitij razlikujemo, tedaj pričnemo slediti temu, za kar smo rojeni.

Ciceron, De finibus; V, 41.

Nam more biti kdaj tujina mati?

J. W. Goethe, Ifigenija na Tavridi.

Uvodne misli

Izseljensko vprašanje je v prvem redu tudi vprašanje človeka. S človekom se bavijo že od nekdaj najrazličnejše vede, ali tako, da jemljejo tudi človeka kot del prirodnega stvarstva, ali tako, da najdejo v človeku stvari, ki jih drugje ne dobimo. Znana prirodoslovna antropologija je osnovna veda prve vrste, v drugo vrsto pa lahko štejemo že zgodovino, pravo, pravoznanstvo, posebno sociologijo in podobno. Vedno važnejša osnova vsem takim vedam, ki so namenjene temu, kar je v človeku res svojstveno človeškega, postaja **psihologija**. Zato ni čuda, da posega psihologija še posebej vedno bolj tudi v vso sedanjo civilizacijo in kulturo, celo v gospodarstvo, politiko, zdravilstvo, da ne govorim še posebej o vzgojeslovju in dušnem pastirstvu. Imamo tudi že psihologijo dojenčka, otroka, fanta, žene, zločinca, norca, delavca itd. Vse, kar izvira iz človeškega bistva, ima svojo posebno »psihološko« stran in zahteva posebno psihološko preiskavo.

Tudi izseljenstvo je **svojstveno človeški** pojav, ki ga v tej njegovi posebnosti v prirodnem življenju ne dobimo in ki ima zato tudi svoje posebne psihološke strani in razloge. Sicer pravimo, da se tudi živali selijo iz kraja v kraj, in tudi človek se seli. Toda sama »selitev« še ni nobeno **izseljevanje**, ki ga dobimo samo pri človeku, pri človeku-izseljencu. In vendar v vsej svetovni književnosti do zdaj še nimamo posebne **psihologije izseljenja**, namreč psihologije človeka, ki je zapustil domačo rodno grudo in odšel v tuji svet za delom in kruhom.

Izseljenstvo je tako staro kot človeštvo. Že v sv. pismu starega zakona beremo, da sta Adam in Eva postala izseljenca po prvem grehu. Seveda je to **metafizični** pojem izseljenstva, kamor je štet tudi Platonovo pojmovanje človeka kot »zemeljskega jetnika« ali tudi Petrove besede o »tujini« vsega našega zemeljskega bivanja. **Izkustveno dano** izseljevanje pa se pričinja že z **Noetovimi sinovi**, ki so se razšli na vse strani sveta. Očak Abraham se je preselil v Kanaansko deželo, Izakov sin Jakob je živel dvajset let pri stricu Labanu v Haranu, Mojzes je živel kot izseljenec v madianski deželi pri Jetru. Enako nam zgodovina narodov govori o nenehnem preseljevanju in izseljevanju ljudskih množic in je tu misliti le na dobo preseljevanja narodov. Tudi naš slovenski narod je bil med njimi, ki se je nekako pred 1500 leti izselil in naselil na zemlji, na kateri še danes živi. Vendar tudi s tem še ni zadet pojav izseljenstva, ki nas danes zanima, zato

ne, ker gre pri tem izseljevanju za **cele dobe**, ki so iz prvotnega »izseljenca« naredile zopet novega **domovinskega človeka**.

Ko pa je bila odkrita Amerika in zlasti še razna podzemeljska bogastva po raznih predelih sveta, je dobilo vprašanje izseljenstva svoj ožji pomen in postalo ponekod že prava narodna bolezen za prizadete države. Že nad sto let se v večjih in manjših valovih izseljuje tudi naš slovenski človek. Danes je slovenska kri že razlita po vseh kontinentih sveta. Do leta 1941 je odšlo v tujino skoro pol milijona Slovencev. Ni menda naroda v Evropi, ki bi v razmerju s svojim številom imel toliko rojakov v tujini kot jih ima naš narod. Številke, zbrane v zadnjih letih, povedo, da se izseljuje okrog šest sedmin našega naravnega prirastka.

Seveda je tudi opisano naše izseljenstvo bilo zlasti gospodarsko utemeljeno. Naša lepa, pa še vsa premalo industrializirana zemlja ni mogla preživljati vsega ljudstva, kaj še da bi v tem pogledu lahko upravičevala razmeroma visoki naravni prirastek našega življa. Zato si je moral znaten del našega naravnega prirastka poiskati dela in kruha izven rodne grude, v tujini. Iz enakih razlogov so tudi zadolženi kmečki domovi prisilili lastnika, da je prijel za popotno palico in odšel za zaslužkom tja, kjer ga je upal dobiti. Iz tega tudi sledi, da je bilo to izseljenstvo pri nas v tedanjih razmerah — res **gospodarsko** nujen pojav. Resda se je zlasti **mladina** izseljevala tudi iz lahkomiselnosti, iz želje po avanturah, iz trme, zaradi ženitve, zaradi pohlepa po bogastvu itd. Toda v **pretežni večini** so povzročali tako izseljevanje siromaštvo in zadolženi kmečki domovi naših ljudi. Zato se je v prvi vrsti izseljeval **kmečki, bajtarski in delavski** živelj, in sicer skoro same mlade, zdrave moči obeh spolov.

Razumljivo so se naši ljudje izseljevali brez načrtov — uhajali so tako v nepoznani svet kot spomladi čebele po med; kjer je bil boljši zaslužek, tam so se ustavili in prijeli za delo. V tujini se niso ustrašili in sramovali nobenega dela, čeprav so morali prijeti skoro povsod za najtežja dela, in to ali do 1000 m pod zemljo v rudnikih ali v tovarnah, na polju, v gozdu itd. Glavni izseljenski tokovi, ki so se v malih curkih pričeli okoli l. 1820, so odtekali v ZDA, Kanado, Južno Ameriko, zapadno Evropo, in sicer v Nemčijo, Holandijo, Belgijo in Francijo, Egipt. Veliko naše krvi je razlite tudi po ostalih kontinentih sveta, kakor tudi po bližnjih mestih in predelih izven naše ožje domovine.

Le malo naših ljudi pa se je izselilo v tujino za stalno. Skoro vsi so imeli in imajo samo željo in namen, ostati le toliko časa v tujini, da si prislužijo potrebni denar, s katerim bi poplačali dolgove. Marsikaterim je to uspelo in ti so se vračali pod rodni krov.

Vsekakor pa lahko že zdaj ločimo več vrst izseljencev, in sicer glede na **teritorij**, glede na **delo** samo in glede na **cilj** in čas izselitve.

A) Glede na **teritorij**:

- a) izseljenstvo po državi se imenuje **diaspora**,
- b) izseljenstvo po evropskih državah imenujemo **suhozemsko** ali **kontinentalno** izseljenstvo,
- c) izseljenstvo po ZDA, Južni Ameriki, Egiptu itd. pa imenujemo **prekomorsko** ali **kontinentalno izseljenstvo**.

B) Glede na **delo** in poklic dobimo obojne, ročne in duševne delavce. Med prve sodijo n. pr. rudarji, gozdarji, poljski delavci, obrtniki, kuharice, služkinje, sobarice, otroške negovalke, dojljice itd. Duševni delavci — izseljenci pa so n. pr. duhovniki, učitelji, zdravniki, misijonarji itd.

C) Glede na **cilj** in **čas** ločimo med izseljenci, ki se selijo za stalno, za nekaj let ali samo čez poletje ali tudi čez zimo (sezonski delavci).

Naši izseljenci so se v tuje razmere kmalu **vživali**. Pridno so delali, bolj pridno kot doma in zato slovijo pridne slovenske roke danes že po vsem svetu. S trdom in znojem so si služili vsakdanji kruh, varčevali so in pošiljali v domovino težke milijone. Kjerkoli se jih je več skupno naselilo, so si kmalu ustanovili razna društva: verska, stanovska (sv. Barbare), narodna, prosvetna, pevska itd. Zgradili so si tudi krasne cerkve, prosvetne domove, šole, banke, tiskarne, pričeli so izdajati časopise in posebne revije (v prvi vrsti v ZDA!). V nekaj letih so si nekateri kupili tudi lepa posestva (farme). Med njimi so delovali izseljenski duhovniki, redovniki in redovnice in učitelji, ki so postali končno duša vsemu posebnemu verskemu, prosvetnemu in narodnemu življenju in delovanju našega izseljenca.

Naš prvi rod, ki se je naselil v tujini, je umno prijel v pretežni meri za težaška dela, njihovi otroci, v tujini rojeni, pa so se že diferencirali. Kateri so obiskovali višje šole, srednje ali univerze, so postali duševni delavci, in sicer: učitelji, profesorji, zdravniki, advokati, duhovniki, sodniki itd. Drugi pa, ki so obiskovali le ljudsko šolo, so ostali težaki ali na očetovem posestvu ali v še večji meri zopet v rudnikih, tovarnah in drugod.

Vse premalo je znano, kako so naši ljudje v tujini širili ugled svoje domovine. Pomislimo na velikega misijonarja škofa Friderika Barago, misijonarja Pirca in druge kulturne delavce! Našo pesem občuduje ves svet! Tujci imajo naše ljudi radi, ker so pripravi za vsako delo, bodisi ročno ali duševno, ker so naravno zelo inteligentni in v bistvu zdravi in skromni.

Ko sem l. 1936 misijonaril med našimi izseljenci v Nemčiji, mi je pokojni prelat Voss, ki je imel v svoji obširni župniji veliko Slovencev, dejal: »Veliko je v moji župniji najrazličnejših izseljencev, vendar imam Slovence najrajši, ker so dobri, verni in pridni v vsakem pogledu. Eno pa moram poudariti: tisti Slovenci, ki so bili v domovini dobri, so tu postali še boljši, drugi pa, ki niso bili v domovini na dobrem glasu, so postali tu še slabši.« Da to ni samo prilično dejstvo, temveč kar primer posebne izseljensko-psihološke zakonitosti, bo sledilo, upam, tudi iz celotne razprave.

Naši ljudje so odhajali z žalostjo v duši z rodne zemlje v nepoznano tujino. Odšli so sicer telesno, **a v duhu so ostali doma**. Zanimivo je, kar piše Johan Bojer v svoji knjigi »Izseljenci« na strani 399 »...mi, ki smo prišli od doma semkaj (namreč v Ameriko), imamo dve duši. In dve domovini.« Ali še značilnejše so besede izseljenskega škofa **Jakoba Trobca**: »**Domovina je naša mati, Amerika je naša nevesta!**« Predstave, misli, čustva in stremljenja so jim, našim izseljencem, skoro vedno pod rodnim krovom! Čim so si prislužili potrební denar, so odšli domov, če ne za stalno, pa vsaj na obisk. Kdo bi mogel popisati vse to, kar se godi v izseljenčevi duši, ko stopi po dolgih letih spet na rodno zemljo pod domači krov in se pozdravi z domačimi? To se ne da prav opisati, ampak samo občutiti!

Že vse to glasno priča, da ima izseljensko vprašanje še svojo posebno **psihološko** stran. Že Platon in Dante se bavita z vprašanjem izseljenstva, v zadnjih petdesetih letih pa so, razen Poljakov, Italijanov, Francozov in Amerikancev, na tem poprišču brez dvoma na prvem mestu — Nemci. Od njih naj bodo omenjeni zlasti dr. Georg Schreiber, dr. Emil Clemens Scherer, dr. Kurt Wäsch, dr. Clemens Kopp i. dr., ki jih vse osebno poznam in ki so napisali z izseljenskega področja znanstvena dela trajne vrednosti

in ustanovili tudi posebne institute za znanstveno raziskovanje izseljenskega vprašanja. Toda vse to dosedanje delo še nima smeri, da bi rodilo posebno **psihologijo** človeka-izseljenca. Slovenci pa o samem izseljenstvu sploh še nimamo nikake literature. Potrebna nam je posebna **psihologija človeka-izseljenca**, da odločimo vprašanje, ali in v koliki meri postaja človek, ki se izseli, res tudi **sam** drugačen in v čem je iskati osnovne psihološke razlike med človekom v domovini in med človekom v tujini. Gre zlasti za duševnost izseljenca — **ročnega delavca iz prvega rodu**, ki dela po rudnikih, tovarnah, v gozdu ali na polju, kar pa tvori 98 odstotkov vseh naših izseljencev.

Že nad petnajst let se praktično bavim z izseljenskim vprašanjem. Mnogo naših ljudi sem videl po zapadni Evropi, ko sem jih često obiskoval kot bogoslovec in pozneje kot misijonar, pri delu, v cerkvi in spovednici, v društvih, na bolniški postelji, na grobovih. Kot tajnik bivše Rafaelove družbe in urednik »Izseljenskega Vestnika« sem tudi dopisoval z njimi, ki so razkropljeni po vseh predelih sveta. Videl sem njihove razorane obraze s solzami v očeh, stiskal jim žuljave roke, videl sem jih brez rok in nog, stal ob smrtni postelji, govoril z mladino in starčki, ki si že nad šestdeset let služijo kruh pod tujim soncem, poslušal njihove besede in pesem, v dno duše občutil njihovo bol in neizmerno hrepenenje po rodnem domu in zemlji... Opazoval sem jih v cerkvi, poslušal njihove molitve in pesem na božjih potih, na pokopališču in drugod. Videl sem jim tudi v dušo kot človek in zlasti kot duhovnik — spovednik. Vse to sem videl in globoko občutil in veliko o vsem tem premišljeval. Zato si tudi upam trditi, da se duševnost našega izseljenca **temeljito razlikuje** od duševnosti našega človeka, ki stalno prebiva pod rodnim krovom na domači zemlji, in da smo v polni meri tudi glede na naš slovenski primer upravičeni govoriti o **posebni psihologiji** izseljenca. Tako psihologijo in to **splošno** hočem v naslednjem poizkusiti.

Svoja razmotrivanja bom naravno razdelil na tri dele. Najprej si bomo ogledali duševnost našega človeka na rodni zemlji v domovini, potem mu bomo sledili v tujino in končno ga bomo spremili nazaj v domovino.

I. Domovinska duša

a) O človeški duši vobče

Človeško doživljanje je dvojno, tako, kakor ga ima že žival, in tako, kakor ga tudi pri najbolj visoko razviti živali ne dobimo. Tudi človek kakor žival n. pr. voja, okuša, sliši, gleda, skratka čuti ali tudi človek kakor žival **stremi** po jedi in pijači, doživlja **naslado** in **bol** itd. Se pravi: tudi za človeka je v psihološkem pogledu značilna doživljajska trojica čutenja, čutnega čustvovanja in stremljenja. Toda pri človeku se spopolnjuje ta »nižja« doživljajska trojica še z »višjo«, ki je žival ne pozna. Človek ima razen samega čutenja še **misli**, razen samega (čutnega) stremljenja še **hotenje** in razen same (čutne) naslade in boli še **veselje** ali **žalost**, **ljubezen** ali **sovrastvo**, **spoštovanje** ali **zaničevanje** in **molitev** pa **kletev**. Tako je za človeka značilna dvojica prirodnega (tudi živali danega) in posebnega **osebnega** doživljanja (mišljenja, hotenja in samo človeku danega čustvovanja).

V **razvojnem pogledu** je prvotno seveda prirodno doživljanje. Že dete prirodno doživlja, pa še nima nobenih osebnih doživljanj. V tem smislu je

vse osebno človeško doživljanje razvojno zgrajeno na prirodnem, kar pa ni tolmačiti tako, **kakor da bi osebno doživljanje iz prirodnega »samo po sebi« sledilo.** Obe ti vrsti vsega človeškega doživljanja imata namreč vsaka še svoj posebni »preddoživljajski« **dinamski izvor.** In sicer izvira vse prirodno doživljanje neposredno iz živali in človeku danega **gona**, vse osebno pa iz samo človeku danega **uma.** Ko deluje gon, tedaj človek in žival čutita, čutno stremita in čustvujeta, ko pa deluje um, tedaj človek misli, hoče in n. pr. ljubi ali sovraži. Zato imenujemo vse prirodno doživljanje tudi **gonsko**, vse osebno pa **umsko.** Naj bo izrecno povedano, da bi bilo tudi vse osebno **čustvovanje** brez pomoči posebnega »uma« že naprej nemogoče: bitje, ki bi ne bilo sposobno, da misli in hoče, bi tudi n. pr. ljubezni in sovraštva ne zmoglo. Iz povedanega sledi še to, da je delovanje **uma** razvojno zgrajeno na delovanju samega **gona**, za kar priča tudi že stari izrek: nihil est in intellectu quod non prius fuerit in sensu. Se pravi: človeku dano osebno doživljanje je zato razvojno zgrajeno na prirodnem, ker je delovanje človeku danega uma zgrajeno na delovanju človeku in živali danega gona in ne narobe. Še dve posebnosti tega obojnega doživljanja!

Prva posebnost je v razliki samo gonskega in vzporednega umskega »stališča« do vsega tega, kar človeka obdaja, pa naj bo to okolje kar koli, neživo ali živo ali tudi človeško. Sama gonska stališčnost je namreč res **neposredna**, vzporedna umska pa **posredna.** Ko Javornik »vidimo«, smo v neposrednem psihološkem stiku z Javornikom. Ko pa nanj le mislimo in o njem kar koli ugotavljamo, je naša psihološka zveza z njim le posredna, preko prve, neposredne zveze utemeljena in omogočena. Zato bi n. pr. tudi najbolj znanstvena, pa **samo** znanstvena in torej zgolj miselna ali osebna slika Javornika že naprej ne mogla nadomestiti tiste slike kraja, ki jo dobimo že v prvotnem čutnem odnosu do njega. V podobnem razmerju je seveda n. pr. tudi prava, osebna ljubezen do čutne, prirodne »privlačnosti« (sympathia!), pa tudi pravo, osebno hotenje do čutnega, prirodnega stremljenja (appetitus!).

Ta neposrednost gonskega doživljanja in posrednost umskega nam postane še očitnejša, ako se znova vprašamo **po posebnem izvoru** prvega in drugega doživljanja. Vzemimo najpriprostejši primer, da kaj (čutno) »zagledamo« in to še vzporedno tudi (osebno) »ugotovimo«. Oboje, zagledanje in ugotavljanje, je realno pogojeno in v tem smislu »povzročeno«. Toda samo vzporedno ugotavljanje je še vrh tega **posebej**, namreč »logično« **utemeljeno** in v tem smislu »obrazloženo«. Ne vprašamo se, zakaj vidimo, pač pa odgovarjamo, da **ugotavljamo** zato, **ker** — vidimo. Povsem podobno se ne vprašujemo, **zakaj** nam je ta simpatičen in drugi ne, pač pa sebi in drugim »utemeljujemo« svojo — ljubezen ali sovraštvo do koga. Morda se v tem svojem utemeljevanju **motimo**, ali naprej velja, da ima samo naše osebno čustvovanje še svoje posebne (dejanske ali tudi navidezne) »razloge« ali »motive«, vtem ko je tudi vse naše prirodno čustvovanje zopet že naprej izven take posebne »utemeljenosti« ali »razložnosti«. V enakem razmerju je seveda vse pravo hotenje do samega čutnega stremljenja. Ta posebni ter že psihološko **utemeljeni** ali **razloženi** značaj vsega osebnega doživljanja in nasprotni ter enako že psihološko **neutemeljeni** ali **nerazložni** (in le n. pr. vzročni ali asociativni) značaj prirodnega je obenem najjasnejša priča, da ima vse osebno doživljanje res pravi **umski**, vse prirodno doživljanje pa pravi **gonski** značaj.

Z opisano neposrednostjo gonskega doživljanja in posrednostjo umskega pa je v najožji zvezi nadaljnje važno dejstvo, da se osebno doživljanje in izživljanje vsakega človeka v glavnem tudi sicer razvija le v takih smereh in po takih straneh, ki so več ali manj značilne že za njegovo gonsko doživljanje in ne obratno. Vprav v tem dejstvu so osnovane glavne psihološke razlike med ljudmi v individualnem in kolektivnem pogledu. Tu radi govorimo o različnih nastrojenjih, značajih, temperamentih in podobno. Toda pravo bistvo vseh takih diferenc je osnovano na dejstvu, da daje posebno gonsko doživljanje človeka svoj neizbrisni pečat tudi njegovemu osebnemu doživljanju in da so zato tudi »osebne« razlike n. pr. med dvema človekoma razvojno zgrajene na vzporednih osnovnih gonskih razlikah med njima. Sama ali čista »osebnost« je ali bi bila kajpa povsod enaka, toda ona ima pri enem človeku in pri eni človeški skupini **takšno**, pri drugem in drugi pa **drugačno** — čutno izhodišče in oporišče. In **ta** razlika v gonski podlagi osebnega javljanja dela tudi to javljanje samo različno. Samo to nam razlaga, zakaj imamo toliko razlik med ljudmi tudi na točkah najčistej našega osebnega udejstvovanja in zakaj je n. pr. celo samo — znanstveno mišljenje pri enem človeku tako in pri drugem drugačno. Še jasnejše postaja to spoznanje ob pogledu na širše plemensko-narodne in rasne posebnosti človeškega dela in prizadevanja: tudi te razlike imajo svoj posebni osebni pomen in smisel, toda vprav kot **razlike so** v prvem redu zopet gonsko, prirodno osnovane. N. pr. razlika med slovansko in romansko miselnostjo je le osebni odsev enako osnovne razlike med slovanskim in romanskim gonsko-prirodnim odnosom do svetá in življenja.

Taka dejstva bi morala upoštevati tudi nova in novejša **karakterologija**, ki proučuje tako imenovane karakterne ali značajne človeške razlike in posebnosti in ki postaja vedno važnejša panoga tudi za vsakdanjo in nevsakdanjo prakso življenja. Eno je gotovo. O pravem karakterju ali značaju ne moremo govoriti ne tam, kjer gre za **samo** gonsko doživljanje, pa tudi ne tam, kjer bi imeli v vidu le delo — »duha«, brez slehernega stika s kakršnokoli zgolj gonsko, prirodno potezo življenja: o pravem karakterju ali značaju ne moremo govoriti ne na točki same živali in tudi ne na točki »breztelesnega« angela. Kjer tak ali drugačen karakter ali značaj, tam neobhodno obenem oboje, prirodno in osebno in torej pravo **človeško** doživljanje in izživljanje; tak in drugačen karakter ali značaj biti in tak in drugačen **človek** biti, pomeni potemtakem **eno ter isto**. Posebna »karakterna« ali »značajna« poteza človeka pove samo še to, ali in v koliki meri je **njegovo** posebno osebno doživljanje še **posebej** osnovano v **njegovi** prirodnosti. Da, ob takim res človeškem pojmovanju danes toliko uvaževane in obravnavane posebne »karakterne« ali »značajne« poteze življenja ne smemo izgubiti iz vida naslednjih treh možnosti:

a) zgolj gonske, prirodne posebnosti in razlike ljudi (sam telesni ustroj, dednost, vnanje okolje itd.);

b) gonsko-umske posebnosti in difference, to je tiste prave karakterne ali značajne poteze človeka, ki zadevajo neposredno njegovo osebno doživljanje, so pa narekovane že po sami gonski strani njegove celotne narave (vztrajnež, slabotnež, junak, strahopetec in podobno);

c) zgolj osebne posebnosti in difference, ki zadevajo ali bi zadevale v **vsakem pogledu** le posebno naravo samega osebnega bistva človeka (zaslužnost, odgovornost, odrešenost, zavrženost in podobno). Vse to troje je uva-

ževati pri vsakem človeku, pa naj bo po svojem rojstvu, izobrazbi, delu in poklicu ter drugih spremljajočih činiteljih na kakršni koli nizki ali visoki razvojni stopnji. Vse to pa je še prav posebej uvaževati pri psihološkem vprašanju **kmečkega človeka** in njemu ustrežajočega glavnega in odločilnega dela vsega izseljenstva.

b) Kmečka duša

Stanovsko življenje je bistveno določeno tudi po **vnanji** in **notranji okolici**, v kateri se dogaja in ki je zanj tudi sicer značilna. Še prav posebej velja to za kmečko življenje in sploh za — človeka na vasi.

Kmet živi pod neposrednim okriljem prirode in tudi red in ritem njegovega življenja je prost in prilagojen ritmu prirode, kot se javlja n. pr. v menjavanju med nočjo in dnevom ter posameznimi letnimi časi. Prirodni mir odvzema kmečkemu življenju vsako preveliko naglico in vsako nervozno beganje sem ter tja, daje mu pa moč, vztrajnost in temeljitost pri izvrševanju osnovnih del. V umskem pogledu je kmečko znanje razmeroma ozko, pa tem bolj globoko. Kmetsko izkustvo je **neposredno**.

Kmet ne gleda na svet iz knjig in podob, temveč se peča z reči samimi, ki jih spoznava. Posredna pot meščana ima pri njem vlogo drugega reda. Zato je tudi njegovo mišljenje neprimerno vztrajnejše in manj spremenljivo: kmet je **konservativen** in se ne vda v modi, pač pa tradiciji, ne senzaciji, pač pa duševni zapuščini dedov in pradedov, ne izjemnosti, pač pa — **normi**. Njemu sta red in postava nekaj samoobsebi umevnega. Zato velja za kmečko dušo zlasti še dvojce, troje.

Vas je po svoji dušeslovni naravi veriga, katera edina naravno veže človeško preteklost zemlje z njeno bodočnostjo, hraneč in oddajajoč od roda do roda **narodni duh** in **narodno** svojstvo. Kmečka duša je prvenstveni faktor **nacionalne misli**. Duh kmeta je nadalje **pozitiven**. Zato je tudi **seksualno** življenje na kmetih bistveno čistejše nego v mestu in **vera** ima na vasi že od nekdaj posebno mesto. Kmet ima neposreden popravek z nastajanjem, z rastjo in umiranjem **žive** prirode. To stori, da je kmečka duša v bistvu antimehanska, indeterministična in osebno usmerjena. Kmet je končno naravni gospodar zemlje in zato velja zanj **psihologija individualista**. Toda isti kmet je hkrati »delavec«, ki sam obdeluje zemljo, in zato velja zanj tudi **psihologija kolektivist**. Toda tega, kmečkega individualizma in kolektivizma ne pači načelo kapitalističnega podjetništva in ne načelo protiživljenjske nivelizacije naravnih posebnosti človeka in družbe.

Taka podoba kmečke duše nam narekuje, da se povrnemo k onim izvajanjem, s katerimi sem se dotaknil dejstva posebne **karakterne** ali **značajne** strani življenja človeka. Saj je že zdaj očitno, da je vprav kmečki karakter, kmečki značaj tisti **center**, ki nam pomaga k umevanju tudi vse ostale pa nekmečke karakternosti ali značajnosti. Še jasnejše bo to spoznanje, ako si važno vprašanje človeškega karakterja ali značaja še posebej ogledamo. Namesto izraza »karakter« ali »značaj« (ki ima bolj »pozitiven« in zlasti moralen pomen) bom rabil izraz **miselnost**, pri kateri pa sedaj seveda ne gre le za »misli« človeka, temveč n. pr. tudi za njegovo čustvanje in stremljenje in tudi kakršnokoli drugačno prirodno in osebno doživljanje. Imeti tako ali drugačno miselnost, se torej pravi isto kot imeti tako ali drugačno **organizacijo celokupnega lastnega doživljanja**, in to še zlasti z vida nam že znane osnovne dvojice prirodne in osebne polovice življenja

človeka. Jasno je, da je takih posebnih miselnosti v dejanskem življenju nebroj, da je pravzaprav sleherni človek poedinec obenem zastopnik posebne miselnosti, ki je samo v njem dejansko uresničena. Toda na splošno dobimo nekatere posebno značilne miselnosti, ki si hkrati druga drugi enako značilno nasprotujejo. V naslednjem navajam devet parov takih značilnih nasprotnih miselnosti, v to svrho, da se tako še posredno pokaže že do sedaj zasluţeno centralno mesto — kmečke miselnosti v sestavu vseh miselnosti.

1. Gonska in osebna miselnost

Ta razlika je gotovo osnovna in je v zvezi z nam že znano osnovno razliko med gonskim in osebnim doţivljanjem človeka. Gonska miselnost pomeni neko totalno prevladovanje gonskega motrenja sveta in življenja, osebna pa osebnega. Človek z gonsko miselnostjo živi ali kot prosta žival ali pa ima tudi ostalo njegovo duševno javljanje značaj nam že znane konkretne neposrednosti in gonske elementarnosti. Tak človek se tudi ne zanima za posebne »razloge« lastnih ali tujih misli in ne za posebne »motive« lastnih ali tujih čustev in stremljenj. Ljubi vse nazorno, absolutno, mrzi pa vse abstraktno in relativno in svet in življenje imata zanj vlogo nečesa, kar je samo po sebi umevno in dano. Človek z osebno miselnostjo pa stika vedno za razlogi svojih ter tujih prepričanj in za motivi svojih ter tujih čustev ter stremljenj in bliţji so mu abstraktni pojmi reči nego njih nazorne slike in svet in življenje sta zanj nekaj **problematičnega**, kar je treba še tako ali drugače proučiti in rešiti.

Dejansko življenje seveda ne nudi čiste miselnosti le prve ali druge vrste, kar je še tem umljivejše, ker bi vsaka teh miselnosti, ločena od druge, pomenila za človeka nemogočo skrajnost življenja. V primeru same gonske miselnosti bi bil človek brez tega, kar ga loči od živali, medtem ko bi sama osebna miselnost grešila proti nam že znani zavisnosti osebnega, posrednega doţivljanja od gonskega in neposrednega gledanja na svet in življenje. Človeški naravi primerno in zanj potrebno je oboje, neposredno in posredno stališče in to na vseh odsekih življenja. Tako pa lahko že z vida nasprotja med »samo« gonsko in »samo« osebno miselnostjo postavimo **prvi tip** — osnovne miselnosti: ta tip je dan z miselnostjo, ki je ali bi bila obenem gonska in osebna in bi se kot osebna miselnost **naravno** gradila na gonski in ne narobe. In že zdaj ni dvoma, da je ta ideal človeške miselnosti v kmečki duši kar **stanovsko** uresničen in zanj že naprej tudi življenjsko neobhodno **potreben**.

Miselnost kmeta je še posebej gonska, kolikor je gonsko (in ne n. pr. znanstveno) njegovo delo samo. In njegova miselnost je obenem osebna, kolikor se vrši tudi njegovo delo še iz teh in teh določenih »razlogov« in ima namen, da uresniči te in te določene »smotre«. Zato ima kmet nasproti prirodi in vsemu življenju v njej res obojno stališče, neposredno in posredno: priroda in življenje sta mu nekaj, kar je treba vzeti, kakor je in kakor se neposredno prikazuje, obenem pa nekaj, kar sluţi in naj sluţi še drugačnim namenom in kar v tem smislu ni več absolutno, temveč relativno. In vse to velja tu še z dodatkom, da se vprav kmetovo posredno, osebno stališče organsko gradi na neposrednem in gonskem in je tu, pri kmetu, vprav »**duh**« nekako le toliko kakor — posvetitelj **teles**a. In ta organski spoj kmetove osebne miselnosti z gonsko ima še značaj posebne **delovne**

nujnosti, ker se uresničuje spričo enega in istega onovnega **torišča** vsega kmečkega dela. To eno in isto skupno torišče je tu **zemlja** in vse, kar je z njo v **neposredni zvezi**.

2. Okolišna in povratna miselnost

To razliko označuje različna, pa več ali manj stalna smer človeške pozornosti, kolikor je ta pretežno obrnjena »navzven« ali »k sebi«, se pravi k okolici človeka ali k človeku samemu. V prvem primeru gre za okolišno miselnost, v drugem za povratno.

Človek z okolišno miselnostjo je v večini primerov »ves« pri tem, kar ga obdaja, pri tem, kar vidi, sliši in misli in kar mu je tudi povod za tako ali drugačno čustvovanje in stremljenje. Tak človek postaja dober opazovalec okolice, ne pozna pa samega sebe. Uživa ugled objektivnega človeka, manjka mu pa oni zanos, ki izvira iz zavesti lastnih sil, ki naj se jim v danem primeru tudi vsa okolica ukloni. Povsem drugačen pa je človek s povratno miselnostjo, ki goji pač intenzivno lastno notranje življenje, pa ima zato često enako intenziven odpor proti vsemu temu, kar je za človeka z okolišno miselnostjo edina norma, edini ideal. In kakor je ta, okolišni človek, najnaravnejši zaščitnik tradicije, javnega mnjenja in zakona, tako preti izrazito povratnemu človeku nevarnost, da se proti vsemu temu upre in postavi na mesto vsega tega le — sebe.

Že rečeno pove, da gre tudi tu za nasprotje med dvema **skrajnostima**, ki bi bili obe v taki ločenosti za človeka pogubni. Tudi človek z golo okolišno miselnostjo bi se v bistvu prav nič ne razlikoval od živali, človek z golo povratno miselnostjo bi pa bil in ostal slep za vse to, kar ga obdaja in brez česar bi tudi sam ne mogel živeti. Za to je zopet umevno, da v dejanskem življenju človeka ne dobimo ne čiste okolišne in ne čiste povratne miselnosti in da gre zato tudi pri sedanjem razlikovanju le za značilno prevladovanje ene in druge. In tudi tu bi se po vsem do sedaj rečenem približevala idealu človeške miselnosti le taka miselnost, ki bi bila okolišna in povratna in ki bi se kot posebna povratna miselnost zopet **naravno** opirala na razvojno prvotni in prvobitni — okolišni del celotne miselnostne strukture človeka. In zopet že zdaj ni dvoma, da je tudi ta ideal človeške miselnosti v kmečki duši kar stanovsko uresničen in zanjo že naprej tudi življenjsko neobhodno potreben.

Miselnost kmeta je okolišna že po naravi njegovega dela samega, ki obrača njegovo osnovno pozornost k obdajajoči ga prirodi in to na splošno in pri vsaki pasamezni kretnji. Njegova miselnost pa postane obenem povratna, ker ga isto njegovo delo neprestano spominja na njega samega in na njegove lastne težave, težnje in cilje. Samo kmetu je tako priroda v eni potezi oboje: to, čemur je tudi sam vseskozi podrejen, in to, kar sam obvladuje in mora obvladovati, da doseže **svoje smotre življenja**. Samo kmet živi na eni strani v popolni zavisnosti od prirode in njenih procesov, na drugi strani pa je zopet kmet pravi notranji ali življenjski gospodar iste prirode in istih prirodnih procesov in to takó, da se to njegovo gospodstvo nad vsem prirodnim organsko gradi prav na njegovi prirodnih vezanosti in prirodnih zavisnosti. Zato je umevno tudi osnovna kmečka miselnost res v pravem pomenu besede **okolišno-povratna**, je prvobitno okolišna, pa postaja vzporedno in razvojno tudi povratna in v danem primeru kar najbolj povratna. Zato je kmet na eni strani najprvobitnejši zastopnik tradicije, reda in postave, na drugi strani pa obenem najučinkovitejši tvorec **prelomov**, ko so taki prelomi res naravna nujnost življenja.

3. Obodna in osrednja miselnost

Ta razlika je v neposredni zvezi z dvojnimi, namreč »obodnim« in posebnim »osrednjim« človeškim doživljanjem. Čutna zaznava, prijetnost jedi, zobobol, žeja (čutno stremljenje) so primeri za obodna doživljanja, miselno razglabljanje, prava radost ali žalost in odločna volja pa za osrednje.

Človek je v najglobljem jedru pač — oseba z omenjenim ter podobnim osrednjim (osebnim) doživljanjem, ki pa ima tudi še doživljanje same živali. Pri človeku je to drugo doživljanje »obodno« zato, ker ga človek pač ima, pa ni ob njem »osebno« prizadet tako, kakor pa je to očitno ob vsem svojem osebnem doživljanju: n. pr. še tako hud zobobol nas res osebnost ne zadene tako, kakor naša osebna žalost ob njem.

Zato gre samo človeku tudi še enako dvojna miselnost, obodna in osrednja. Prva pomeni značilno prevladovanje samega obodnega doživljanja in na samem obodnem doživljanju zgrajenega dejanja in nehanja, druga pa osrednjega. Človek z obodno miselnostjo ostaja tudi kot oseba le pri čutni telesni strani življenja in nima vida za »višje«, duhovne vrednote in cilje. Pravo srečo vidi v tem, da je sit, napojen in da ga ne zebe. Tudi vse drugačno delo mu je samo sredstvo za take in podobne telesne potrebe. On živi, da je. Človek z osrednjo miselnostjo pa take potrebe rad zanemarja, se predaja samim duhovnim vrednotam, takó resda je, da živi, pa si življenje enako otežuje in kvari. In zato sta tudi tu obe ti miselnosti, ločeni druga od druge, **skrajnosti**, ki bi bili obe za človeka enako pogubni. Človek ni samo gonsko bitje in tudi ne samo umsko, zaradi česar tudi njegova miselnost ne sme biti ne samo obodna, ne samo osrednja. V prvem primeru bi zopet izgubil dostojanstvo človeka, v drugem primeru pa bi isto dostojanstvo enako razbil na nasprotnem ekstremu. Zato je tudi s tega vidika dana zahteva po ustrezajoči **osnovni** miselnosti, ki naj bi bila hkrati obodna in osrednja in to še seveda zopet tako, da bi se kot osrednja miselnost razvojno in smiselno opirala na obodno in ne narobe. Zopet je dana zahteva po posebni **obodno-osrednji** miselnostni strukturi človeka.

In zopet se kmečka duša najbolj približuje takemu osrednjemu idealu človeške miselnosti. Miselnost kmeta je neobhodno obodna zopet že po sami naravi njegovega dela, njegovega neposrednega proizvajanja vsakojakih »čutnih« dobrin, kakor so kruh, meso, pijača itd. Njegova miselnost pa je na drugi strani enako neobhodno osrednja, ker so prav njemu vsi taki in podobni sadovi njegovega dela le **sredstvo** za življenje in ne že — življenje samo. In ta obojna, obodna in osrednja kmetova miselnost se zopet uresničuje v odnosu do ene ter iste **zemlje**, ki je osnovni vir njegovega, kmetovega obodnega doživljanja in enako osnovno torišče njegovega osebnega življenja, in to zopet tako, da je to njegovo obodno doživljanje in z njim njegovo »življenje od grude« naravna podlaga tudi njegovemu osebnemu doživljanju in z njim njegovemu »življenju za grudo«: *primum vivere, deinde philosophari*, bi bila prav za kmeta poglobljena zapoved. Zato je kmet pravi stanovski zastopnik omenjenega osnovnega obodno-osrednjega miselnostnega tipa človeka.

4. Osredotočena in sredobežna miselnost

Ta razlika pomenja posebno »značajno« potezo človeka, da se v vsem svojem doživljanju nekako »drži samo enega«, in to s tem večjo vztrajnostjo, ali pa da rad »prehaja na vse mogoče drugačne reči«, in to s primerno zmanjšano vztrajnostjo. Pravzaprav pa je ta posebna »osredotočenost« in »sredo-

bežnost« še dvojna: ali da se človek pretežno drži le vsega »glavnega«, »osnovnega«, »bistvenega« ali vsega »stranskega«, »površnega«, »dozdevnega« ali pa ne glede na to razliko res le »enega« ali »vsega mogočega«. Miselnost prve vrste bi imenoval **osredotočeno** ali **sredobežno** v ožjem pomenu besede, miselnost druge vrste pa **mirujočo** ali **bežečo**.

Znani izraziti zastopniki osredotočene miselnosti so vsi tako imenovani znanstveni in tudi drugačni, zlasti še **življenjski** »specialisti«, vtem ko je sredobežna miselnost značajna last vseh »površnežev«, ki nikjer ne posegajo na »dno« sveta in življenja, se pri vsakem vprašanju zadovoljujejo samo z njegovo vnanjo in po možnosti zgolj čutno podobo. Vtem ko je umsko obzorje v prvem primeru ozko, pa zato globoko, je umsko obzorje sredobežne miselnosti široko, pa zato plitko. In čustvenost osredotočene miselnosti je nekako enostranska, pa zato jaka in trajna, čustvenost sredobežne miselnosti pa je bolj vsestranska, in zato šibka in minljiva.

Orisana osredotočena miselnost se naravno rada veže s posebno »mirujočo« miselnostjo, namreč z »značajnim« vztrajanjem pri glavni zadevi, sredobežna pa s posebno »bežečo« in torej z značajnim beganjem od stranskega do stranskega. Ni pa to vselej neobhodno potrebno in dobimo tudi n. pr. »bežne osredotočence« in »mirujoče sredobežnike«. Vsekakor pa vzbujajo nosilci te posebne mirujoče miselnosti videz »vztrajnih«, »vsidranih«, »umirjenih« značajev, nosilci bežeče miselnosti pa se zde »omahljivi«, »labilni«, »kipeči«.

Človek z izključno osredotočeno miselnostjo bi ostajal v praksi in teoriji samo pri središčni, centralni strani pojavov, ostal pa bi slep za vse to, kar jih kakor koli »od zunaj« obdaja in ni zanje nič manj važno in tudi za človeka samega nič manj pomembno. Obratno bi veljalo za človeka z izključno sredobežno miselnostjo, da bi se zanimal le za obodno plat stvari in ne za njihovo lastno ali vsaj za človeka pomembno bistvo in jedro. Jasno je, da bi v obojem primeru bila onemogočena uspešna orientacija v svetu, pa naj gre za same praktične potrebe človeka ali tudi za njegov teoretični odnos do sveta in življenja. Ševeda bi bil enako nemogoč tudi človek z izključno mirujočo ali z izključno bežečo miselnostjo: v prvem primeru bi poznal »le eno in nič drugega«, v drugem primeru pa bi bil povsod navzoč, vendar bi ne bil nikjer res »doma«. In tako vidimo, da je tudi z vida sedanjih posebnih nasprotij dana zahteva po posebni **osnovni** miselnosti, ki pa mora biti z obeh vidikov **obenem** obojna, osredotočena in sredobežna ter mirujoča in bežeča. Že prvi pogled obenem pokaže, da je zopet prava kmečka miselnost še najbližja takemu idealu v miselnostni strukturi človeka.

Miselnost pravega kmeta je v prvi vrsti prav gotovo osredotočena in mirujoča. Kmetovo težko delo zahteva, da ostaja kmet pri tisti »bistveni« strani prirode, brez katere bi tudi zanj ne bilo življenja, in da pri tej strani tudi po možnosti — vztraja. Zato je tudi ostala izvenpoklicna duševna struktura kmeta enako osredotočena in mirujoča, za kar sta znana temeljitost in jedrnatost kmečke duše na eni strani in trajnost ter izdatnost njenih osnovnih reakcij na drugi najzgovornejši priči. Toda ista kmečka duša je v enaki meri tudi — sredobežna in bežeča. Pravemu kmetu je na **praktičnem** bistvu ali jedru pojavov, se pravi na vsem tem, kar se mu že čutno neposredno prikazuje in mu je enako že čutno in vprav čutno potrebno.

To pa je v sami stvari prav obodna, periferna stran vsega prirodnega javljanja, pa naj bo to n. pr. temperatura, barva, vonj in podobno. Ta **obodna** prirodnost je kmetu znak tudi za njen centralni pomen in smisel in zato

je tudi ostala duševna struktura pravega kmeta enako sredobežna in sredobežno-osredotočena. N. pr. najpristnejši kmečki reki zadevajo pravo bistvo življenja, ga pa odevajo v obleko samo vnanje — čutnih zgledov (kmečka metaforika!). Miselnost pravega kmeta pa je končno v enaki meri tudi bežeča in je to utemeljeno že v značilnih **spremembah**, ki jih kmet pri svojem delu opazuje in ki dajejo tudi temu delu samemu značilno barvo in ton, n. pr. spremembe pri rasti žita na polju in živine v hlevu, pri menjavanju življenjskih prilik, pri poseganju tujih in morda celo sovražnih činiteljev itd. Vse to stori, da utegne tudi kmečka duša bežati »od pojava do pojava« in da utegne tako tudi ostala duševna struktura pravega kmeta v danem primeru svoji dotedanji »konservativnosti« postati kar sovražna in tuja. Toda ta »bežeči« značaj kmečke duše je običajno obenem **stvarno utemeljen**, namreč tak, kakor ga zahteva pač enaki nenehni **razvoj** same prirode in zlasti še **življenje** z njo in ob njej (kmečki uporil!).

Torej kmečka duša je res obenem osredotočena in sredobežna kakor tudi mirujoča in bežeča. In sicer je kmečka miselnost prvenstveno **sredobežna**, po tej svoji sredobežnosti pa obenem — **osredotočena**. Vnanji »videz« prirode in življenja v njej je za kmeta osnovna pot tudi do njenega notranjega jedra in smisla. Na drugi strani pa je kmečka miselnost enako prvenstveno **mirujoča** in postaja šele na taki mirujoči osnovi v **potrebnem** primeru tudi poljubno **bežeča**. Se pravi: kmečka miselnost je v svojih osnovah **sredobežno-osredotočena** in **mirujoče-bežeča**. To pa je tudi v polnem skladu z nam že znano osnovno gonsko — osebno naravo človeka; gonska narava deluje sredobežno in mirujoče, osebna pa osredotočeno in bežeče. Ker pa že vemo, da je osebno življenje razvojno zgrajeno na delovanju samega gona, je jasno, da mora miselnost, ki naj bo tudi v sedanjem posebnem dvojnem smislu res osnovna, biti **prvenstveno** sredobežna in mirujoča (z gonskega vidika), nato pa še v enaki meri tudi **osredotočena** in **bežeča**. To pa je po rečenem že v samem stanovskem pogledu miselnost pravega kmeta.

5. Kontemplativna in akcijska miselnost

Ta razlika je v ozki zvezi z dvojno funkcijo vsega življenja na zemlji, rastlinskega, živalskega in človeškega. To je funkcija posebnega življenjskega »prilagojevanja« na eni strani in nasprotnega življenjskega »poseganja« na drugi. Že rastlina se svoji okolici na moč prilagaja, pa vanjo tudi enako izrazito posega, čeprav pri vsem tem še prav nič ne doživlja. Žival pa ima že funkcijo pravega psihološkega prilagojevanja in poseganja in je prvo dano že z njenim, živalskim »čutenjem«, drugo pa z njenim posebnim čutno-živalskim »stremljenjem«. Že žival svojo okolico zdaj samo čutno »opazuje« in se ji tako že psihološko prilagaja, zdaj pa jo na osnovi svojega stremljenja sama »spreminja« in tako vanjo tudi že psihološko posega.

Toda v živalskem življenju je to posebno, psihološko prilagojevanje in poseganje **drugo z drugim še tako sestavno spojeno in medsebojno povezano**, da tu še ne more biti govora o posebnem prilagojevalnem ali posegovalnem tipu živali. Tudi divji orel ni bolj posegovalen nego domača kokoš in je razlika samo v tem, kar je obema za življenje posebej potrebno: kokoš je v razmerju do **zrja** enako posegovalna, kakor orel do svojega **plena**.

Drugače pa je vse to pri **človeku**, drugače zato, ker je za človeka značilno še posebno prilagojevanje in poseganje, ki ga rastlina in žival ne zmoreta. To je pravo osebno prilagojevanje in poseganje, pri čemer je prvo

dano s človeškim **mišljenjem** in drugo s človeškim **hotenjem**. Kolikor človek res samo »misli«, se človeško prilagaja, kolikor pa človek »hoče«, človeško posega. Tudi njegovo posebno **čustvovanje** sledi pri tem bolj enemu, n. pr. prilagojevalnemu ali pa drugemu, posegovalnemu polu. Važno pa je vedeti, da utegneta tu, pri človeku, ta dva pola biti **različno** razvita in da utegne v tem smislu pri enem človeku prevladovati miselno-prilagojevalni pol, pri drugem pa hotno-posegovalni. Take difference dobimo že v vsakdanjem življenju človeka, v zgodovini pa naj bosta Aristoteles in sv. Tomaž Akvinski primera takega miselno-prilagojevalnega tipa, Aleksander Veliki in Cezar pa hotno-posegovalnega. S tem pa je že dana možnost in potreba po posebnem razlikovanju tudi v sami miselnosti človeka in ima ta razlika že od nekdaj tudi svoje posebne nazive. V taki zvezi govorimo zlasti o **teoretični** ali **praktični** ter morda še boljše o **kontemplativni** ali **akcijski** miselnosti.

Že rečeno pove, da je tudi to posebno nasprotje med kontemplativno in akcijsko miselnostjo le posebno javljanje osnovne gonske in osebne narave človeka: je celo le posebno javljanje same osebne polovice človeške narave. Samo »duh« je še posebej res »teoretično«, »kontemplativno« ali pa »praktično«, »akcijsko« usmerjen in tako v pravem, človeškem pomenu besede »dejaven«. Enako pa je že zdaj vidno še to, da pomenita tudi tu oba pola, čimbolj ju vzamemo ločeno, **skrajnosti**, ki ne ustrezata danim potrebam človeka. Človek z izključno kontemplativno, teoretično miselnostjo bi bil in ostal brez pravega — dejanja, človek z izključno akcijsko, praktično miselnostjo pa bi bil in ostal brez prave — misli: prvi človek bi bil vsaj na zunaj kakor mrtva stvar, drugi pa bi »venomer delal«, a ne vedoč kaj in zakaj. Seveda bi oba v najkrajšem času propadla. Torej je tudi s te plati zopet dana zahteva po obojni, kontemplativni in akcijski miselnosti in to, se zdi, s poudarkom **akcijske** miselnosti, se pravi s poudarkom tako imenovanega **dejavnega** življenja in ne samo še tako lepih ter visokih misli o njem. Tako je morda mislila tudi Prešernova mati, ko je pisala sinu: »France, France, razum imaš, pameti pa nimaš!« To dejstvo ima še širši smisel, če ga premostimo z vida nam že znane celotne, gonske in osebne narave človeka.

Tudi samo gonsko življenje je še, kakor je bilo že povedano, »prilagojevalno« in »posegovalno« in torej v nekem nižjem smislu tudi »teoretično« in »praktično«. Toda res osnovna poteza samega gona je le v poseganju, rekli bi, v sami — **praksi** življenja, ki ji je posebno prilagojevanje, namreč vse »čutenje«, samo potrebno pomagalo in torej le sredstvo. Zato živi žival, tudi najvišje razvita žival, vseskozi tako, kakor bi živel človek, ki bi bil res izključno samo »praktik« in bi ne imel nobene teoretične ali svetozone usmerjenosti. To dejstvo zveni tudi iz samega izraza **gon**, ki pogaja oboje, živalsko stremljenje in čutenje, pa mu je vendar samo stremljenje bližje in neposrednejše. Za samo gonsko življenje velja torej teza obojnega, prilagojevalnega in posegovalnega stanja z **osnovnim poudarkom življenjskega poseganja in ne samega prilagojevanja**. Že to stori verjetno enako razmerje na poprišču človeka — osebe, kjer tak posebni poudarek na pravi posegovalni in torej že resnični **praktični** ali **akcijski** strani resda ni vedno dan, kjer pa je vprav ta poudarek tembolj zaželen in stvarno ter zlasti še moralno neobhodno potreben. Rekli smo že, da utegne samo tu, v osebnem življenju prevladovati zdaj eno zdaj drugo, toda vprav tu **naj** bi eno služilo drugemu: in sicer naj bi teorija, kontemplacija služila akciji, praksi življenja. Zato pravimo, da besede le mičejo, zgledi pa vlečejo, ali da je, kakor

uči sv. Pavel, celo ljubezen prazna, če ni obenem ljubezen v dejanju. Tako pa je tudi s tega širšega vidika, sem spadajoči ideal človeške miselnosti iskati v **kontemplativno osnovani miselnosti akcijske vrste**.

Takemu idealu človeške miselnosti se pa dejansko zopet najbolj približuje miselnost kmeta. Prav kmetu gre prvenstveno za **delo**, za dnevno **poseganje** v prirodo, če naj dobi od nje vse to, brez česar ne more živeti. Zato bi prav kmeta neko zgolj teoretično ali kontemplativno stališče do svetâ in življenja v najkrajšem času vedlo do propasti. Prav kmet v prvem redu **hoče** in mora **hoteti**. Toda isti kmet tudi **misli** in mora **misлити**, ali pa bi bilo tudi vse njegovo hotenje, vsa njegova posegovalnost zopet že naprej brez haska in smisla. Zato dobimo vprav na kmetih razen dovzetnosti za same praktične nasvete tudi toliko pravega — svetozornega razmišljanja, da bi človek menil, da je celo resnična »filozofska« nastrojenost posebna **kmečka** poteza človeka. Toda ta kmečka svetoznost, ta kmečka filozofija se povsem prilagaja sami praktični, akcijski strani kmečkega življenja, iz nje izvira in samo njo tudi še posebej pogloblja. Kmetu je sama »teorija« le toliko odvrtna in se mu zdi kar zgrešena, kolikor ne doprinaša nič tudi k praksi življenja. Tega dejstva se morajo držati tudi dobri pridigarji na deželi ali pa ob najboljši volji nič ne dosežejo. Tudi kmečki pregovori izpričujejo kmečko teoretično, kontemplativno stališče do sveta in življenja, vendar stališče, ki ima in mora imeti vedno tudi svoj posebni — praktično-življenjski pomen.

Iz vsega tega pa sledi, da je vprav kmečka miselnost obenem res akcijska in kontemplativna, to pa še tako, da je tudi njena kontemplativna smer osnovana prav v njenem akcijskem značaju, iz katerega tudi sama izvira in katerega edinega tudi sama še posebej plemeniti in jača. Zato je kmet tudi s sedanjega vidika zopet kar stanovski zastopnik take miselnostne strukture, ki je za človeka res naravna in človeku tudi neobhodno potrebna.

6. Pozitivna in negativna miselnost

Tudi ta razlika pomenja prav posebno nihanje v sami osebni naravi človeka, čeprav je do neke mere osnovana že v gonskem doživljanju. Že v gonski sferi dobimo tudi »polarna« doživljanja, n. pr. čutno »ugodje« ali »neugodje« ali čutno »stremljenje« (hlepenje) in čutno »zavračanje« (gnev). Toda ta gonska polarnost je le relativna in ima tudi njen »negativni« člen svoj »pozitivni« pomen in smisel. Zato sta tudi tu, na gonskem poprišču, oba ta člena, »pozitivni« in »negativni«, zaradi svoje **enake pomembnosti** za dejansko življenje tako medsebojno povezana, da še ne more biti govora o nekem posebnem ter kar značajnem ali miselnostnem prevladovanju enega ali drugega pola. Vse drugače pa je s **pravo**, **osebno** pozitivnostjo ali negativnostjo, namreč s posebnim — pozitivnim ali negativnim **značajem osebe**, kakor ga je na versko-metafizičnem poprišču zaslužil n. pr. sv. Avguštin s svojim razlikovanjem med »izvoljenim« in »zavrženim« delom človeštva.

Ta pozitivnost ali negativnost ni več samo relativna in je to vidno že ob značilnih primerih za to edino pravo polariteto svetâ in življenja, kakor so dani z nasprotjem »je« — »ni«, »vredno« — »nevredno«, »dobro« — »zlo«, pa tudi »trdim« — »zanikam«, »odobravam« — »ne odobravam«, »hočem« — »nočem«, »zapovedujem« — »prepovedujem« itd. N. pr. »ne biti« je res le toliko kakor ne biti in zanikati je zopet le toliko, kakor ne trditi. Se pravi: omenjeni nepravi ali relativni gonski polarnosti na eni strani ustreza prava

ali absolutna osebna polarnost na drugi, pri čemer so že stari misleci zadeli v živo, ko so vprav glede na to drugo, pravo polarnost njen »drugi«, **negativni** člen imenovali le poseben **odpad** (privatio) »prvega«, **pozitivnega**. Zato utegnemo tu tudi z vida človeške miselnosti zopet dobiti značilno prevladovanje enega ali drugega, pozitivnega ali negativnega osebnega stališča do sveta in življenja.

Osebe z izrazito pozitivno miselnostjo »iščejo« povsod samo bivanje, same vrednote in sam pozitivni smisel vsega dogajanja in vzbujajo vtis nepopoljšljivih dogmatikov in optimistov, ki se ne morejo dokopati do spoznanja, da imata svet in življenje tudi svoje in prav bistvene senčne, negativne strani. Osebe z izrazito negativno miselnostjo pa se nagibajo k nasprotnemu miselnemu »skepticismu« in življenjskemu »relativizmu«: vse se jim končno zlija in zlije v nek sam »nič«, v samo »nevrednost«, v sam »nesmisel« vsega in ničesa. Totalni nihilizem na vseh odsekih osebnega javljanja je končna posledica take izključno negativne miselnostne strukture človeka.

Že rečeno pove, da gre tudi pri sedanjem nasprotju za skrajnosti, ki ne ustrezata ne osnovni naravi človeka samega in ne enako osnovni strukturi vesoljstva. Že človeško doživljanje samo je polarno, pozitivno in negativno ter bi bilo za človeka usoden odpad enega ali drugega. Kdor bi uvaževal n. pr. le vse to, kar »je«, in prav nič tega, česar »nič«, ali bi celo ta »nič« jemal kakor »je«, in kdor bi uvaževal samo to, česar »nič«, in ne tudi tega, kar »je«, bi v obojem primeru v najkrajšem času kratko malo več ne mogel naprej. Pa tudi svet in življenje samo je dejansko polno tega, kar naj zatrjujemo in zanikamo, vrednotimo in nevrednotimo, hočemo in nočemo. Vendar pa smo na drugi strani vsi prežeti misli, da kraljuje izhodno ter končno in vsaj v celoti vesoljstva samo pravo bivanje, samo prava vrednost, samo pravi smisel sveta in življenja. In ta naša misel ima še svoje posebne psihološke razloge.

Že samo gonsko življenje ima odločilen poudarek na svoji posebni pozitivnosti: za »ugodje« gre, »neugodja« pa se vsi skušamo čimprej iznebiti. »Čutenje«, ki je tu osnova ugodju in neugodju kakor tudi vsemu čutnemu stremljenju, pa sploh ne pozna nobenega posebnega »negativnega« pola. Še večji poudarek na pozitivnem delu pa dobimo v osebnem življenju človeka. Tu velja že razvojno, da so prvotne pozitivne misli in ne negativne, enako gre že razvojno celo »veselje« pred »žalostjo«, »ljubezen« pred »sovraštvom«, »hotenje« pred »zavračanjem« itd. In to tudi ni čudno, ako pomislimo, da pomeni tu, na osebnem poprišču, negativni člen le »odpad« pozitivnega: torej je pozitivnost tudi osnova negativnosti in ne narobe.

Če je to tako, tedaj pa je tudi z vida sedanjega nasprotja le tista miselnost res osnovna in za človeka primerna, ki je zopet obojna, pozitivna in negativna, to pa še tako, da je tudi kot negativna miselnost osnovana na svoji pozitivnosti in ne narobe. Torej zopet je dana zahteva po posebni osnovni, namreč **pozitivno-negativni** miselnostni strukturi človeka.

Seveda se tudi takemu idealu človeške miselnosti dejansko približuje še v največji meri psihološko ozadje pravega življenja na vasi. Kmečka miselnost je res v idealni meri pozitivna ali, še boljše, afirmativna, to pa predvsem do **grude** in življenja na njej. To je kmetova, že po kmečkem delu samem pogojena in gojena trdna afirmacija — sveta in življenja in že ta afirmacija enako pogaja in goji tudi kmetovo pozitivno stališče do človeškega življenja in njegovega bistva in končnega smotra. Zato so tudi »ideali«, o katerih se drugje govori in piše, v kmečkem življenju res **doži-**

veti, takó doživeti, da jih tu od življenja niti ločiti ne moremo. Na drugi strani pa je duša kmeta iz **enakih razlogov** v enaki meri tudi negativna, ali še boljše, nikalna, predvsem nasproti vsemu temu, kar bi utegnilo ograziti kmetovo osnovno življenjsko afirmacijo. Ta afirmacija vodi tudi kmetovo zanikanje in to stori, da je on, kmet, kakor svetopisemski Job, ki ga tudi najhujše nesreče zlomiti ne morejo. Zato utegne tudi kmet biti ali postati, kakor je bilo to že povedano, še poljubno »napreden«, ali pa tudi »skeptičen«, ali vsa ta njegova naprednost (vera v novo) in skeptičnost (nevera do starega) ima zopet samo ta smisel, da postane njegovo pozitivno stališče do sebe in bližnjega tudi **razvojno** še jačje in trdnjše. Iz vsega tega pa sledi, da je kmet zopet kar stanovski zastopnik iskanega ter zaželenega pozitivno-negativnega ideala miselnostne strukture človeka.

7. Odsečna in presečna miselnost

Ta razlika je osnovana na dvojni potezi **življenja**, da je namreč tudi življenje posebna enota **mnogoternega** in da se posamezni členi te mnogoternosti ločijo še po svojem »težišču«, ki ga za celotno življenje trenutno ali tudi trajno imajo. Zdaj je v »ospredju« eno doživljanje zdaj drugo, zdaj n. pr. gledanje zdaj slišanje, zdaj čustvovanje zdaj stremljenje ali podobno. Do pravih »značajnih« ali »miselnostnih« razlik pa pridemo na taki osnovi zopet le tedaj, ko upoštevamo nam že znano osnovno dvojno, namreč gonsko-osebno naravo človeka. Zakaj v samem gonskem (živalskem) življenju so vse take »težiščne« razlike samo trenutne, zgolj prilično pogojene ali pa pomenijo kar **vrstno** razliko med eno živaljo in drugo. N. pr. isti orel, ko išče plen, predvsem samo gleda, ko ga ima, ga pa trga. Globlja doživljajska razlika loči orla od — ribe, ki sta pa zato že vrstno povsem različni živali. Vse to velja seveda tudi za človeka, kolikor ga motrimo le z vida njegovega gonskega doživljanja, n. pr. isti človek pri »jedi« ali ko »spi«.

Povsem drugačen pa postaja ta položaj, ko motrimo človeka **tudi še kot posebno osebno bitje** na svetu. Samo oseba ima namreč še to svojstvo, da se spričo »mnogoterega« še posebej zdaj bolj za eno zdaj bolj za drugo odloča ali tudi da »vse« nekako enakomerno uvažuje in ceni. Tudi po taki poti dobivajo posamezni členi pristojne življenjske mnogoternosti različno ali enako »težišče« za življenje človeka, pri čemer pa zdaj to ni le prilično pogojeno in tudi še nima pravega vrstnega pomena in smisla. **Taka različna ali enaka težiščnost vsega posameznega doživljanja je zdaj nasprotno že prava posebna osebna poteza** človeka. Šele po taki poti dobimo posebno dvojno, namreč **odsečno** ali **presečno** miselnost, pri čemer pomenja prva, odsečna miselnost, izrazito naravnost osebe samo na posamezne **odseke** celokupnega življenja človeka, druga, presečna pa enakomerno in v tem smislu res **presečno** predanost **vsem** delom dane celote življenja.

O osebah z izrazito odsečno miselnostjo radi pravimo, da so le »enostransko razvite«. Bolje bi bilo reči, da imajo zanje samo izvestna doživljanja res pravi »težiščni« in zato tudi odločilni pomen. Sem spadajo osebe, ki jih vodi n. pr. le »umsko« življenje ali ki se predajajo samo nekaterim vrednotam in so za druge slepi itd. Že ljudski glas loči tu n. pr. med »tuhtarji«, »računarji«, »svobodnjaki«, »požeruhi« itd.

Primer »požeruha« tudi nazorno prikazuje, da je tudi sedaj mišljeno nasprotje med odsečno in presečno miselnostjo prvenstveno posebna **osebna poteza** človeka. Pri požeruhu gre seveda za glavno težišče na samem gon-

skem, prirodnem doživljanju (jesti, piti) in vendar je že na prvi pogled jasno, da sama žival ni noben **požeruh** in tudi biti ne more. To je samo človek in je to tedaj, ko se kot **oseba** predaja samemu **prirodnemu** življenju in izživljanju. Zdaj je tudi jasna nasprotna slika človeka z izrazito presečno miselnostjo. O takih osebah radi pravimo, da so vsestransko ali tudi vse-skozi harmonično razvite. Zopet bolje bi bilo reči, da imajo zanje vsi posamezni odseki življenja nekako enako težišče, enak življenjski pomen. Zato pri takih osebah ne dobimo prave prevalece n. pr. umske ali čustvene plati življenja in tudi nobenih takih **posebnih** interesov, ki bi drugim nasprotovali in jih pobijali. Tu ni nikakih življenjskih »vrhov« in nikakih »prepadov« in vse življenje se razvija tako, kakor da bi **sprememba** bila le priličen, naključen dodatek razvoja.

Že rečeno zopet pove, da gre tudi pri sedanjem nasprotju med **samo** odsečno in **samo** presečno miselnostjo za skrajnosti, ki ne ustrezata osnovnemu bistvu in osnovnim potrebam človeka. Sama odsečnost bi pomenila res skrajno enostranost življenja, sama presečnost pa enako skrajno vsestranost — brez vsake temeljitosti. Zopet je potrebna obojna, odsečna in presečna miselnost in zopet nagiba že kratek premislek k prepričanju, da je pri tem prvenstveni poudarek prav na **odsečnem** delu celotne miselnostne trukture človeka. Že samo živalsko življenje je prav za prav (namreč ob vsakem trenutku ali ob vsaki posebni priliki) prvenstveno odsečno in nikdar res presečno. (Žival n. pr. v trenutku res ali le »gleda« ali le »žre« ali le »leži« itd.). Tembolj pa je ta odsečnost prvenstvena zadeva in zahteva človeka, ki bi se brez take odsečnosti tako — poplitvil, da bi končno sploh izgubil vlogo posebnega (»ločечега«) faktorja. Kjer bi res zavladali enaki interesi za vse in enaki interesi vseh, tam bi prav za **osebno** delo človeka ne bilo več nobenega mesta. Na drugi strani pa je vendar prav oseba tisti faktor, kateri edini tudi to, kar je v bistvu ločeno, zopet spaja in druží. Mačka ne more »umeti« psa, človek pa lahko in naj ljubi tudi — sovražnika! Tako je pa zopet na dlani tudi sem spadajoči miselnostni ideal: to je miselnost **odsečno-presečnega tipa** in torej miselnost, ki je primarno odsečna in postaja šele po poti te svoje odsečnosti tudi presečna.

Če prenesemo vse to zopet na **kmeta**, opazimo takoj prvobitni — odsečni značaj vse tiste njegove miselnosti, ki je že za njegovo delo neobhodno potrebna. To se vidi na zunaj že na njegovem edinstvenem razmerju do grude, iz katere črpa kmet tudi vse osnovne smeri lastne »značajnosti«. Gruda mu je najprej temeljno življenjsko sredstvo in zato obsega odsečnost njegove miselnosti predvsem tako imenovane čutne dobrine. To je svojstveno kmetovo razmerje do **kruha**. Vprav to »krušno« razmerje do grude pa zahteva, da odpadejo **ovire**, ki se v človeški družbi običajno stavijo nasproti vsakemu, ki si grudo, zemljo kakor koli — podreja, in zato rodi odsečnost kmetove miselnosti še svojstveno kmetovo razmerje do **svobode** življenja. Ista gruda pa je kmetu obenem priča za obstoj nekega končnega smotra človeka, in sicer mu je za to priča po vsem trpljenju, ki ga od njega zahteva in ki ni in ne more biti samo sredstvo — za njo. »Trnje in osat ti bo rodila... V potu svojega obraza boš užival kruh...«, to za kmeta tako življenjsko važno dejstvo pove, da obsega po nadaljnji psihološki poti odsečnost kmetove miselnosti predvsem tudi verske vrednote. To je svojstveno kmetovo razmerje do **Boga** in **božje** misli na zemlji. Torej **kruh, svoboda in Bog** so že po samem stanovskem delu pravega kmeta pogojeni osnovni stebri njegove značajne odsečnosti. To so pa prav gotovo obenem osnovni stebri

sploh vsega svojstvenega človeškega dela in zanimanja. Tako izrazita odsečnost miselnosti na zares **temeljnih točkah** življenja pa je že sama po sebi najtrdnjša podlaga in najugodnejši pogoj, da postaja ista miselnost v vedno večji meri obenem — presečna, to pa zdaj brez vitalno in moralno kvarnih znakov take in tolike razblinjenosti, ki bi bila brez vsakega trdnega temelja. Kdor je namreč tako življenjsko zakoreninjen vprav v glavnih fundamentih človeške duše, kakor velja to za kmeta, ta je in mora biti v najboljšem miselnostnem razmerju tudi do same »periferije« človeškega bistva. Zato pa dobimo prav na vasi toliko **neskvarjenega čuta** tudi za najrazličnejše ostale vrednote in predele življenja, ki nimajo ne s kruhom in ne s svobodo in ne z Bogom neposrednega stika. Narodne noše, narodne pesmi in vsa narodna umetnost sploh je za to najboljši dokaz. Odločilne važnosti pri vsem tem pa je dejstvo, da je **tudi vsa ta kmetova miselnostna presečnost le v neposredni ali vsaj posredni službi njegove miselnostne odsečnosti in ne narobe**: tudi kmetov lepotni, estetski čut služi resničnemu življenju in ne zavzema »idealala«, ki ga nikjer ni in niti biti ne more. Se pravi: kmetova miselnost ima res prav glede na osnovne točke človeškega življenja pravi — odsečno-presečni značaj.

8. Stvarna in domiselna miselnost

Pri tej razliki gre v osnovah za dvojni posebni odnos človeka do **stvarnosti**. Ali jemlje človek stvarnost tako, kakor jo tudi dejansko zaznava, in se po njej v življenju ravna, ali pa to stvarnost **po svoje** gleda in si po poti lastne **domiselnosti** ustvarja poseben »svet«, ki ga dejansko ni, pa postaja kljub temu polagoma edino vodilo in merilo za življenje človeka te vrste. V prvem primeru gre za posebno **stvarno** miselnost in v drugem za **domiselno**. N. pr. praktiku, trgovcu, poslovnemu človeku pripisujemo radi stvarno miselnost, umetniku domiselno. Vendar utegne n. pr. celo »gospodarski duh« imeti še poljubno izraziti obojni značaj: »mali« podjetnik običajno brez dvoma je in mora biti obenem **realist**, velepodjetnik pa utegne tudi na svojem poprišču doseči poljubno stopnjo samo domiselnega gledanja na svet in življenje.

Tudi v tem nasprotju se javlja svojstvena poteza **osebne** narave človeka. Zakaj žival jemlje stvarnost tako, kakor se njej neposredno prikazuje, in živalsko življenje ni še posebej »stvarno« ali »domiselno«. Samo človek ima še dvojno, stvarno ali domiselno usmerjenost in ima prvo tedaj, ko **on** še posebej uvažuje samo vse stvarno, in drugo tedaj, ko on postavlja na mesto dane stvarnosti — **svojo** »stvarnost« in sledi le tej stvarnosti. Po taki poti tudi bolje razumevamo, da in zakaj »realist« v prvem redu n. pr. le opazuje in ugotavlja, vtem ko »fantast« bolj — razmišlja in sodi, ali da in zakaj je realist tudi v odnosu do bližnjega bolj »vse razumevajoči« opazovalec, fantast pa v danem primeru poljubno strog in kar ozkosrčen sodnik, in končno da in zakaj je realistu samo na vsem, kar **je**, fantastu pa na vsem, kar **naj bo** ali kar **naj bi** le bilo.

Seveda smo zopet pri samih **skrajnostih** v miselni naravi človeka, ki jih je treba združiti, ali pa bi bilo človeško življenje zopet že naprej nemogoče. Skrajni »realist« bi se v svojem dejanskem javljanju zopet v ničemer ne razlikoval od živali, skrajni »fantast« pa bi se razbil na nepoznani in ne uvaževani sili izkustva. Kakor je človek po svoji naravi obojno, gonsko in osebno bitje, tako mu je enako neobhodno potrebno oboje, svet samega

čutnega izkustva in še posebni »idejni« svet, ki si ga oseba sama postavlja, in to na osnovi vsega tega, kar mu je že čutno in izkustveno dostopno in dano. Že to stvarno pove, da prava miselnost človeka je in naj bo zopet stvarna in domiselna, in to še s poudarkom **primarnega** — stvarnega nastrojenja človeka. Torej je zopet dana zahteva po posebnem **stvarno-domiselnem miselnostnem tipu človeka**.

Miselnost kmeta je v prvem redu prav gotovo stvarna. To sledi zopet že iz njegovega, kmečkega dela in iz tistega **neposrednega** stika z neživo in živo naravo, ki je za to delo značilen in neobhodno potreben. Prav kmet jemlje zato prirodna dejstva res taka, kakršna so, in je že naprej nasproten slehernemu zgolj »domiselnemu« pretvarjanju in pačenju izkustveno danih resnic. Sploh je prav izkustvo osnovno oporišče in tudi osnovno vodilo tudi vsemu ostalemu kmečkemu mišljenju, čustvovanju in stremljenju. Zato se kmet že kar »instinktivno« upira vsem takim nazorom in zahtevam, ki mu marsikaj obljublja, pa očitvidno niso v skladu z **danimi** dejstvi življenja. Pristna kmečka miselnost že po svoji naravi ni in ne more biti »utopična«. Tudi kmet je dovzeten za »nove ideje«, toda le toliko, kolikor se tudi stvarno, dejansko obnesejo ali kolikor vsaj veruje, da jih bo tudi dejansko življenje potrdilo. Tudi kmet in vprav kmet se da »preslepariti«, toda samo po poti, ki ima vsaj videz realne možnosti, ne pa tudi s samimi »ideali«, ki v izkustvu nimajo nobene podlage.

Že vse to pa obenem pove, da je vprav kmetova duša obenem domiselna. Tudi kmet si mora zopet že po naravi svojega posebnega dela z lastno — domiselnostjo dopolnjevati marsikaj, česar mu samo neposredno izkustvo ne da in dati ne more. Tudi on **razmišljuje**, kako naj zboljša svoj položaj in kaj vse še utegne prinesiti bližja in daljša bodočnost. Tudi on prekmalu loči vse, kar je, od tega, **kar naj bi bilo**, in tudi zanj postaja to drugo v odločilnih trenutkih merilo in vodilo za prvo. In tudi on ter vprav on postaja kaj kmalu prežet prepričanja, da je in naj bo vse njegovo dejansko izkustvo, mi bi rekli, ves njegov dejanski realizem samo — priprava za neko **višje in končno življenje**, ali pa se sploh ne »izplača« živeti. Je to prav polagoma pa sigurno nastopajoči notranji prehod od samega realizma do prave nadzemeljske miselnosti, prehod, ki je za sleherno kmečko dušo značilen in ki pove, da se vprav kmet tudi v miselnostnem pogledu razvija v skladu z osnovno naravo človeka — od gonskega k osebnemu in od zemeljskega k božjemu. Zato gre vprav kmečki miselnosti tudi z vida zdaj mišljenega nasprotja značaj zaželeno osnovne, namreč stvarno — domiselne miselnosti.

9. Egoistična in altruistična miselnost

Ta razlika je še prav posebej osnovana na nam že znani osnovni dvojici gonskega in osebnega svojstva človeka. Prvi videz je celo ta, da je vprav prvobitno dana že s samim gonskim prirodnim življenjem, osobito če še dodam, da tu ne gre za »egoizem« in »altruizem« v običajnem ožjem, namreč moralnem pomenu besede, pač pa za **splošno** osnovno usmerjenost, živeti »záse« in »sebi« ali »za drugega« (»drugo«) in »drugemu«. Ta razlika pa je v polnem obsegu uresničena že v življenju živali in je to izpričano po osnovnem dejstvu znanega dvojnega **pragona** vse žive prirodnosti: to je tako imenovani **samoohranitveni gon** (Selbsterhaltungstrieb) na eni strani in posebni **plodilni gon** (Fortpflanzungstrieb) na drugi. Oba ta osnovna gona

dajeta tudi vsemu gonskemu doživljanju še dvojno, »egoistično« ali »altruistično« smer in velja to že za **čutenje** živali (koklja in piščeta).

Toda v živalskem življenju sta oba ta gona enako prirodno-nujna in drug z drugim tako tesno povezana, da še ne more biti govora o nobenem »stalnem« ali »tipičnem« prevladovanju enega ali drugega med njima. N. pr. tudi matičin plodilni »altruizem« je samo druga stran njenega samoohranitvenega »egoizma« in narobe. Zato je zopet samo **oseba**, ki ima zaradi svojega **posebnega naklona** še tako ali drugačno **lastno usmerjenost**, namreč da — **kot oseba** — živi le záse in sebi ali za drugo in drugemu. Tudi ta pravi, osebni »egoizem« ali »altruizem« je seveda razvojno osnovan na orisanem dvojnem pragonu živali, ali samo on pomenja obenem tako **ali** drugačno, namreč prav egoistično **ali** altruistično — miselnostno (značajno) strukturo človeka; človek je kakor žival **gonski »egoist« in »altruist«**, samo človek pa ima še posebno egoistično **ali** altruistično miselnost. In sicer je pri tem ta posebni, duhovni egoizem ali altruizem po svojem **poprišču** in torej po svojem materialnem (vsebinskem) javljanju še dvojen: ali meri zopet le na to, kar je dano že s samo gonsko egoističnostjo in altruističnostjo, ali pa že na neposredno nasprotje med **samim seboj** (jaz! ego!) in — vsem drugim na svetu. V prvem primeru živi človek tudi kot oseba n. pr. le lastni prehrani in negi ali plojenju in rodu, v drugem pa n. pr. le lastni **osebni** moči in časti ali le »bližnjemu« v ožjem in najširšem pomenu besede.

Morda je že zdaj jasnejše, da je tudi egoizem ali altruizem v običajnem ožjem, moralnem pomenu besede res samo poseben odtenek tu mišljene **splošne in osnovne** razlike med egoistično in altruistično **miselnostno** potezo človeka. Tudi moralni altruist živi le sebi, to pa na škodo svojemu bližnjemu, ali tudi moralni altruist živi za bližnjega in to običajno še v lastno škodo. Še širši in osnovnejši pa je egoizem, ki bližnjemu ne škodi in mu v danem primeru kar koristi, in altruizem, ki altruistu samemu ne škodi, utegne pa biti prav bližnjemu v korist. Tu gre res za **osnovno** miselnostno ali značajno naravnost osebe »náse« ali na »drugo« in to ne glede na vprašanje posebne koristi ali škode enemu ali drugemu delu. Človek s tako pojmovano izrazito egoistično miselnostjo živi res le sebi in záse in gleda še na druge in drugo samo s svojega lastnega, osebnega stališča. Zato je tudi na glasu neobjektivnega subjektivista in utegne biti v danem primeru kar skrajno krivičen. Za samo resnico in za pravi, splošni interes ima le prav malo smisla in zanimanja. Človek z izrazito nasprotno, altruistično miselnostjo pa živi zopet le za druge in drugo, je na glasu objektivnega opazovalca in razsojevalca človeških zadev, se ne straši borbe za resnico in pravico in je vnet zagovornik občih interesov in javnega mnjenja, pozablja pa náse in na vse to, kar mora sam v prvi vrsti imeti, ali pa tudi drugim in drugemu ne more biti v pomoč.

Seveda sta tudi obe ti miselnosti skrajnosti, ki moreta le združeni biti človeku v pravo korist. Človek z izključno egoistično miselnostjo bi propadel zaradi svojih dejanskih **socialnih** vezi in potreb, človek z izključno altruistično miselnostjo bi pa propadel zaradi končne lastne ali osebne nemoči za kakršno koli življenje na zemlji. Zopet je torej potrebna obojna, egoistična **in** altruistična miselnost, in to prav gotovo še s poudarkom prve, egoistične miselnosti in ne narobe. Že živalski samoohranitveni gon je tudi osnova plodilnega gona in tudi oseba in vprav oseba mora varovati in naj varuje predvsem **sebe**, ali pa postane tudi vse drugo zanjo že naprej brez-

predmetna zadeva. Zato se n. pr. tudi misijonar in to po najčistejših krščanskih načelih žrtvuje za bližnjega za ceno »vsega«, vendar ne tudi za ceno — lastne duše, ne za ceno **samega sebe!** Torej je zopet dana zahteva po končnem **osnovnem miselnostnem tipu**, ki je in naj bo v orisani **egoistično-altruistični** miselnostni strukturi človeka.

Kmeta označuje prvenstveno in kar primarno prav gotovo izrazita egoistična miselnost, ki dobiva rada celo ožji, moralni pomen pravega egoizma človeka. To je že od nekdaj poudarjeni »egoizem« kmečke duše, ki ga pa ne smemo napak razumeti. Ta kmečki egoizem je v bistvu zopet označen samo po kmetovem razmerju do grude in do njegovega individualnega in kolektivnega življenja — na njej. Gruda v prvem redu je, ostane in naj bo **njegova**. Na tej osnovi je zgrajeno tudi njegovo **družinsko** življenje in je zato menda najhujši trenutek njegov tedaj, ko naj bi izročil »vse to« drugemu, pa najsi bo to človek lastne krvi. »Meni luč, tebi ključ«. Seveda preveva tudi pravo kmečko družino duh enakega prvobitnega egoizma nasproti vsemu, kar ne gre vanjo, in je zato vprav **kmečka družina** osnovna izhodna točka vsega tega, kar je »zasebno« in ne »javno«, »privatno« in ne »obče« ali »naše« in ne — **tuje**. Tak individualni in kolektivni kmečki egoizem je do neke mere obenem osnova znani in tudi večkrat poudarjeni »aristokratski« potezi kmeta poedinca in kmeta družinskega bitja.

Ali vprav ta in tak egoizem sili sam po sebi k nadaljnjemu — altruističnemu razvoju vsega življenja na vasi. Prvi zarodek takega altruizma je dan že s samim družinskim življenjem kmeta in z onim **skupnim** delom in z ono **skupno** pomočjo, brez katere bi vprav kmečka družina bila že naprej nemogoča. Toda to skupno delo in ta skupna pomoč sega ob neštetih prilikah vprav na vasi preko mej lastne družine in dobiva po kmečkem življu, ki ga vedno bolj spaja, vedno širši obseg, počenši z neposredno »sosesčino« in nadaljujoč se v skupnih interesih in potrebah »domače vasi«, vsega »domačega kraja« in končno celotne »domovine« in vsega »naroda«. To je resnični **organski** razvoj prvobitnega in naprej ohranjenega kmečkega egoizma v smeri njegove vedno bolj rastoče altruistične miselnosti, pri čemer so pomembne zlasti tri faze tega razvoja.

Prva faza pomenja kmetovo »počasno« in »previdno« miselnostno kretanje od ožjega k širšemu in od bližnjega k oddaljenemu. Prvotni najožji »rodni čut« dobiva tako polagoma obliko in pomen širšega rodno-plemenskega, kmečko-zadružnega, narodno-domovinskega in končno pravega domovinsko-državnega čuta. Druga faza pa pomeni vzporedno s prvo enako značilno kmetovo prehajanje od prvobitnega samega egoizma k takemu altruizmu, ki je v razmerju do prvega več ali manj še vedno le sredstvo: kmet pomaga sosedu gasiti požar, da bi požar ne uničil še njegovega doma. Šele ko je omenjena prva faza razvoja kmečke duše postala više razvita, dobiva ta dotedanji **pogojni** altruizem kmetove miselnosti čistejšo obliko in kmečka duša dobi v tej tretji fazi svojega razvoja tudi pravi čut za resnično obče ali javno dobro. Ta pristni ter še čisti **kmečki altruizem** pa ima še to važno posebnost, da sili vedno tudi k **dejanju** in ne ostaja samo pri besedi in čustvu: kakor hoče kmet kot egoist dejansko korist in se ne zadovoljuje s samo oblubo, tako kmet kot **altruist** res tudi dejansko pomaga in ne dela samih oblub. Vse to pa zopet dovolj jasno pove, da je prav pristna kmečka miselnost v svojih osnovah v resnici **egoistično-altruistična** in torej sedaj zahtevanemu posebnemu miselnostnemu idealu dejansko najbližja.

c) Zaključni pogledi na osnovno miselnostno strukturo človeka in kmeta

Naše osnovno vprašanje je kajpa psihološko vprašanje izseljenca in to, kakor sem že v uvodu povedal, **normalnega, povprečnega izseljenca**. Prav tako sem že omenil, da je pri nas Slovencih tak normalni, povprečni izseljenec v prvem redu pač kmečki človek, ki so ga pa zlasti gospodarske prilike silile, da je poiskal záse in za svoje kruha drugje. Zato so tudi posebne »miselnostne« ali »značajne« analize posvečene prav normalnemu, povprečnemu človeku s posebnim pogledom na njegovo kmečko poreklo in še to v taki splošnosti, da ne obravnavajo posebej še razlike med — možem in ženo. Zato je umevno, da mi gre sedaj in pozneje v tem **prvem zasnutku** zlasti za sem spadajočo posebno psihologijo povprečnega odraslega slovenskega fanta — moža domá in v tujini.

Pa tudi v taki splošnosti vsiljujejo že dosedanja izvajanja še neke zaključne poglede na osnovno miselnostno ali značajno vprašanje človeka vohče in kmeta posebej, poglede, ki bodo pomagali še k posebni osvetlitvi tudi naše sledeče in poznejše miselnostne ali značajne analize enako povprečnega človeka in kmeta — izseljenca.

Najprej velja že v uvodnih izvajanjih zasluteno dejstvo, da je tudi vsakokratna posebna miselnostna ali značajna struktura ljudi res neobhodno zgrajena na **obojni**, samo gonski in posebni **osebni** naravi človeka. Zato tudi že naprej ne zadošča nobena »karakterologija«, ki bi upoštevala samo gonsko-prirodne ali telesno-čutne elemente življenja. Taka karakterologija utegne podati kaj važne posebne vnanje-telesne in notranje-psihološke **pogoje** za vzporedno pravo miselnost ene in druge vrste, te miselnosti same pa ne zajema in ostaja vrh tega slepa za take miselnostno-značajne razlike, ki so vprav v prvem redu samo osebno in ne zgolj gonsko osnovane. In zato bomo tudi v naših sledečih analizah posebne **izseljenske miselnosti** človeka in kmeta upoštevali oba ta neizogibna fundamenta sleherne prave miselnosti, gonskega in osebnega.

Z omenjenim prvim spoznanjem, ki zadeva obojno, gonsko in osebno sestavino vsake miselnosti, je pa dano še drugo spoznanje, ki zadeva obenem njeno enako načelno posebno **razvojno** mesto v življenju. Vemo že, da je osebna polovica človeške narave razvojno zgrajena na gonski in se po taki poti tudi sama le polagoma javlja in dviga. Torej pa je tudi posebna miselnostna, značajna struktura človeka samo enako polagoma nastajajoči produkt **njegove** — gonsko-osebne stopnje in rasti. Ta gonsko-osebna človeška rast ima celo dvojni pomen, enega, ki zadeva človeku samemu »že naprej« dane **gonsko-dedne** in **osebne razvojne** sile, in drugega, ki ga dobimo šele ob upoštevanju človekovega **okolja** in si takó utrúmo pot do končne miselnostno-značajne podobe človeka. »Es bildet ein Talent sich in der Stille, sich ein Charakter in dem Strom der Welt!« In zato je prav sleherni miselnost ali sleherni značaj v pravem pomenu besede res oboje, lastna dedna in osebna in še posebej tudi v teku življenja **pridobljena** osnovna poteza človeka. **Izseljenca** lahko že zdaj smatramo za klasični primer te dvojne strani vse prave miselnostno-značajne strukture človeka. Zato nas bo v naslednjem poglavju zlasti vodilo vprašanje take posebne (izseljenčeve) **pridobljene** poteze vse človeške značajnosti.

Z omenjenima dvema spoznanjema pa je že dano še tretje ter morda najvažnejše osnovno spoznanje, ki neposredno zadeva že posamezne **vrste**

vse človeške miselnosti ali značajnosti. Sam sem navedel devetorico posebno značilnih **osnovnih miselnosti** in tudi to devetorico bomo zagledali še v enotnejši luči, če zopet upoštevamo še posebno razmerje — osebne narave človeka do njegovega gonskega svojstva.

Na prvi razvojni stopnji (n. pr. otroška doba ali tudi predzgodovinska doba človeka) človek tudi kot **oseba** (kot razumsko-hotno bitje) kratkomalo sledi temu, kar mu je že po samem gonu naprej dano in vsiljeno. To je klasični primer nam že znane **gonske miselnosti** v ožjem pomenu besede. Tudi ta miselnost gre človeku, gonsko-osebnemu bitju, to pa tedaj in toliko, kolikor je njegova osebna narava še vsa v **dinamskem območju** njegove gonske prirodnosti. Že to nam pove, da je taka prava »gonska« miselnost obenem **razvojno prvotna** in da se šele na njeni osnovi javlja pozneje tudi posebna osebna miselnost, ki pomenja res že tudi neko **lastno, avtonomno delovanje**. Ta celotni miselnostni razvoj ima tudi svoje značilne faze.

Že sama gonska miselnost je in utegne biti različna, kolikor je različna njena — gonska osnova in kolikor je različno tudi **težišče**, ki ga imajo posamezni odseki gonske narave človeka za njegovo celotno življenje. V tem pogledu se je n. pr. že »predpotopni« belec tudi miselnostno razlikoval od »predpotopnega« črnca ali v istem pogledu se še danes »požeruh« tudi miselnostno razlikuje od »erotika« itd. Že pri teh **posebnih** diferencah v sami gonski miselnosti ima vedno važnejšo vlogo zlasti tudi vse neživo in živo **okolje**, v katerem človek živi. Šele ko je postala in postaja taka sama gonska miselnost človeka razvita ali dodelana, se prične tudi samostojno »miselnostno« ali »značajno« delo osebe, pri čemer pa ima zopet n. pr. nam že znana »okolišna« miselnost razvojno prednost pred »povratno«, »obodna« pred »osrednjo«, »stvarna« pred »domiselno« itd.

S tega vidika je tudi razvojno važen že orisani polarni značaj vseh navedenih miselnosti. Ta polariteta obsega v vsakem primeru dva člena, izmed katerih je »prvi« (n. pr. gonski, okolišni, obodni, sredobežni, pozitivni itd.) **razvojno** osnoven ali primaren, vtem ko ima vsakokratni »drugi« del (n. pr. osebni, povratni, osrednji, osredotočeni, negativni itd.) **razvojno** drugotno ali sekundarno mesto, pa najsi bo v danem primeru kar poglavitna **zahteva človeka**. Vsekakor je vsakokratni »drugi« člen vseh omenjenih in podobnih miselnostnih nasprotij že prav posebno delo **same osebne narave človeka**, pri čemer pomenja na nekaterih točkah to delo že tak svojstveno osebni naklon, da se »oseba« skorajda že loči od samega gona in mu je v danem primeru kar diametralno nasprotna (n. pr. pozitivna — negativna ali egoistična — altruistična miselnost).

II. Izselska duša

a) O izselski duši vobče

Vemo že, kako silno vpliva na domovinskega, kmečkega človeka vnanja in notranja **okolica**, ki ga obdaja. Že to domovinsko, kmečko okolje nam je pomagalo k umevanju tudi onega **pozitivnega duhá**, ki preveva, kakor smo videli, zlasti vse pristno življenje na vasi. Tem važnejši mora biti ta posebni »okolišni« ali »miljejski« faktor tudi za psihološko motrenje človeka — **izselsenca**. Saj je tisto, kar izselsenca že na zunaj najočitneje loči od pristnega kmeta, ki prebiva na rodni zemlji, vprav v posebni izselsenčevi **okolici**, ki se tako bistveno razlikuje od vsega vnanjega videza in notranjega

jedra — domače vasi. Da, ta **izseljenčeva** okolica se lahko že naprej smatra za pravo **negativno, destruktivno** dopolnilo tega, kar je na rodnem kraju v takem miljejskem pogledu **pozitivnega, konstruktivnega**.

Izseljenčevo okolico tvorijo mala in velika »predmestja«, stroji, železo, premog, beton in zidovje, para in elektrika, magacini, telefoni, tramvaji in avtomobili, sajasti dimniki, podzemski rovi itd. Namesto prirodnega zraka uživa izseljenec piš ventilacijskih naprav, namesto sonca luč električne svetilke, naravno vodo v potoku mu nadomešča umazana voda v kanalih, prirodo vidi le v kinu, življenje živali v zoološkem vrtu itd. Nanj vplivajo dražilno vsak trenutek tisočere motnje, kot se pojavljajo n. pr. v strojnih defekti, telefonskih klicih, pa tudi v trgovinskih izložbah, v šumu na ulici, v reklamah itd. To stori, da postaja izseljenec sčasoma ves zmeden, nervozen in preračunljiv. Koga naj zadovolji neprestano delo v zaprtih prostorih, največkrat do 1000 m pod zemljo, v brnenju strojev, v smrdljivem vzduhu in v stalni življenjski nevarnosti? Razen tega je tu vse enolično in mehanično, kakor je tudi glavno jedro vsega njegovega, izseljenčevega dela le mehanska transformacija reči v reči. Tako delo pa jemlje izseljenčevim dušam lastno voljo, ljubezen, svobodo in jih same pretvarja v mrtve avtomate in to tem bolj, čim manj je tu hrane za vsakemu človeku danó hrepenenje po lastnem ustvarjanju, za pravo življenjsko mnogoličnost, za neskajljeno radoznalost itd.

Vse to pa ima ali vsaj utegne imeti dve posebni in na videz nasprotni posledici za samo notranjo naravo izseljenca. Izseljenec postane še kaj čudno spremenljiv in končno tak, da — sam sebe izgubi in da mu postane vse le čas in z njim dosegljiv denar. Na drugi strani pa postaja vitalno vedno nezadovoljnejši, dokler ne dobi vse to v njem kar obliko **razvratne miselnosti**. Osnovni razlog za vse to je zopet v **okolju in delu**, ki je osnovnim zahtevam in potrebam slehernega človeka in seveda tudi človeka-izseljenca na moč nasprotno, in ne morda v siromaštvu, bedi, dolgotrajnosti napor-nega dela. Tudi vsi taki in podobni činitelji ono razpoloženje po svoje podpirajo, toda na sebi imajo pri tem vendar le vlogo drugega reda. Zato ni čudno, da tudi v takih okoliščinah, ki so bile skoraj brez vseh takih stranskih činiteljev in ki so pomenile tako blagostanje izseljenstva, kakor ga na kmetih le redko dobimo, ni izginila ta uničevalna tendenca delavca-izseljenca. To tendenco še kar izvirno goji in podpira posebno nasprotje, ki je vprav v izseljenskem področju najbolj učinkovito in tudi najbolj očitno. To je nasprotje med malo skupino bogatih kapitalistov-velepodjetnikov in pa neprimerno večjo skupino od njih odvisnih in jim služečih proletarcev-izseljencev. Tu veljata tudi dve »psihologiji«, psihologija onih, ki sami ne delajo, pač pa delo drugih zase izkoriščajo, in pa psihologija onih, ki sami nič nimajo in zato lastnine sploh ne priznavajo. Torej psihologija skrajnega ekonomskega individualizma na eni strani in psihologija enako skrajnega ekonomskega kolektivizma na drugi!

Kaj pa **psihologija vasi**? Tudi to psihologijo že poznamo, vsaj kolikor zadeva posebno »miljejsko« in »miselnostno« naravo domovinskega človeka na vasi. Vprav ta psihologija in že ta psihologija nas pa sedaj poučuje, da je naša gori podana splošna notranja podoba našega človeka-izseljenca vendar preostra, preveč negativna in kar napačna, če bi jo skušali uporabiti kot veren opis **dejanskega** našega življa v tujini. Izseljenec **utegne** postati takšen, kakor smo ga gori orisali, in tak tudi dejansko postane, ako tako

rekoč »nič s seboj ne prinese« in se res ves prepusti **tujem**u vplivu in le življenju v **tujini**. Naš sedanji izseljenec pa je bivši **naš** kmečki človek-domačin in torej človek, ki ima še svojo posebno ter naprej delujočo kmečko dušo in za katerega zato velja vedno vsaj tudi še — nam že znana »psihologija vasi«. Ta psihologija velja le neposredno in polnovredno samo za kmeta na vasi, **posredno in delno** pa jo moramo upoštevati tudi pri psihološki obravnavi izseljenca: saj je po rečenem osnovno jedro posebne psihologije našega povprečnega, kmečko-delavskega izseljenca vprav v vprašanju, ali in v koliki meri se spremeni še tako pristna »psihologija vasi«, ako se — pristno vaško okolje zamenja s povsem drugačnim okoljem v tujini. Takó pojmovana posebna psihologija človeka-izseljenca pa utegne primesti na dan še na moč **pozitivne** strani. Tudi ona bo morala upoštevati orisani »negativni« pomen samega »novega okolja« izseljenca. Ker pa upošteva taka psihologija res tudi še **izseljenca samega**, ki se ga in kolikor se ga vse to posebno ter novo okolje le nekako »od zunaj« dotika, ni več daleč spoznanje, da utegne tudi vsa ta »negativna« vloga samega okolja **za našega izseljenca** vendar imeti kar najbolj **pozitiven** pomen: naš domači človek se prepusti **negativnemu duhu tujine**, ki pa mu tembolj vzbuja in jači **pozitivno** zavest in ljubezen do rodnega kraja.

S podanimi mislimi je tudi že nakazana smer naših nadaljnjih izvajanj. Kakor sem že podal posebno miselnostno ali značajno podobo povprečnega človeka na vasi, tako bom v naslednjem skušal podati še enako posebno miselnostno ali značajno podobo **takemu »domovinskemu« človeku ustrežajočega** — človeka-izseljenca. Zato bomo tudi v naslednjem govorili o posebni devetorici miselnostnih tipov, ki so za človeka-izseljenca še posebej značilni.

b) O posebni izseljenski miselnosti

1. Gonska in osebna miselnost

Izseljenčeva posebna gonska in osebna miselnost je seveda tudi v sestavni zvezi z njegovim dnevnim življenjem in delom. Pri tem vzbuja pozornost dejstvo, da ima tudi ta miselnost v prvem redu nekak samo **gonsko-priroden** značaj in izpričuje to že vse »uradno« delo izseljenca bodisi v črnih rovih do 1000 m pod zemljo ali pa v tovarni ob brnenju strojev in ob stalnem nadzorstvu tujih ljudi. Doma, pod rodnim krovom in na lastni zemlji je delal kot **človek**, v tujini pa je podoben vprežni **živini**, ki pelje tovor po gospodarjevih navodilih na določeno mesto. To potrjuje tudi **enakomerni, monotoni** značaj njegovega uradnega dela: n. pr. izseljenec-rudar opravlja vedno enako delo in to od dne do dne in od leta do leta. Poznam rudarje, ki že po dvajset let vihte svoj kramp ali lopato in nimajo prilike za duhovno udejstvovanje. Tako delo hitro črpa izseljenčeve fizične moči in mu tudi dušo ubija. Samo pogledati mu je treba v razorani obraz in prijeti za njegove roke, ki so vse žuljave in podobne podplatu na čevljih. Pa pridne so te roke, saj morajo služiti sebi in družini doma. Izseljenec tudi v rovih pod zemljo ali v tovarni ob brnenju tisočernih strojev ne pozabi na dom in družino, čeprav so tu, na njegovem »uradnem« mestu, te njegove misli res prej mračne nego vesele:

»Pustil si plug in motiko, v zemljo se zalezal, starec,

— — — — —
sin tvoj zaril se je živ pod zemljo — v Ameriki koplje,
v rovu še zarja poljan mu mračne misli obseva — — —«

Torej glede na izseljenčevo **uradno** delo je prav gotovo močno poudarjena — gonska, prirodna stran njegovega celotnega bistva in to vse-kakor močnejše, nego pri kmetu doma.

Drugačen pa postane položaj, ko hiti izseljenec vesel domov, hvaležen Bogu, da ga je varoval pri delu. Videl sem jih v podzemskih rudokopih, videl jih po številnih tovarnah, opazoval sem jih, ko so prihajali v jamo in iz nje odhajali in odlagali »uradno« obleko. Umiti in oblečeni v ne-uradno domačo obleko so mi dejali: »Zdaj smo vsaj ljudje, v jami pa smo podobni živali, ki gara.« Kjer koli so se naši izseljenci po svetu naselili, so si okrog hiš lepo obdelali vrt ali vzeli v najem njivo, kjer si krajšajo dolgčas in blažijo domotožje. Zdi se mi, da naši ljudje v tujini kar ne morejo živeti brez zemlje. S kakšno skrbnostjo in ljubeznijo obdelujejo te svoje vrtove in njive, ni mogoče popisati. Trdim samo, da delajo to z večjo skrbnostjo in ljubeznijo kot doma, pa čeprav obdelujejo tujo zemljo. Vse to jih spominja na dom — v domovini! Po svojih domovih v tujini se naši ljudje tudi zelo radi obiskujejo, zelo skrbno proslavljajo praznik izseljenske zaščitnice sv. Barbare in veselje jih je gledati pri verskih slovesnostih in narodnih proslavah. Vse to pa nam da spoznati še »drugo« plat zvona, ki je važnejša in močnejša od prve: to je izseljenčeva posebna pa prava **osebna miselnost**, ki stopa tem močnejše na plan, čim bolj postaja tudi izseljenec **človek**, sproščen od svojega uradnega dela in življenja ob njem.

Ko se izseljenčeva družina »doma« razgovarja in si obuja tople spomine na svoj pravi, rodni dom, šele tedaj začnejo prav ceniti dobrine in vrednote, ki so jih morali v domovini zapustiti, pa jih tedaj še niso znali prav ceniti, vsaj toliko ne, kot jih cenijo zdaj, ko so v tujini. Zdi se mi, da jim je prav iz srca privrela rečenica:

»Več je vredna domača gruda,
kot na tujem zlata ruda.«

Ne čudim se, da sem prav to rečenico često opazil na stenskem prtu v izseljenskih domovih v zapadni Evropi. Tako često si v duhu predstavljajo rodni dom in tako živo, kot bi ga res gledali. Vidi jo ga, kako zapuščen stoji, in zdi se jim, da jim kliče: Vrnite se! Neprestano mislijo na rodni krov, na rodno zemljo, na delo na polju, na domačo vas in na svojo cerkev sredi vasi. Star izseljenec mi je dejal: »Telesno sem sicer daleč od rodnega doma, toda v duhu sem vedno doma.« Domnevam, da vprav osnovna **človeška** čustva in stremljenja ne pridejo nikjer tako do izraza in niso nikjer tako močna in živa kakor — v tujini. Ko sem naše izseljence za veliko noč pred leti obiskoval po kolonijah in jih na zborovanjih pozdravljal in jim izročal pozdrave iz domovine, so zajokali od veselja in solze so jim zalile oči. Kar obsuli so me z vprašanji, kako je zdaj v domovini, ali ta in oni še živi, celó kakšno je vreme itd. Tako žive in tople **narodne zavesti** kot sem jo čutil pri naših izseljencih, nisem doživel še nikoli. Rado se sliši, da naši ljudje v tujini pozabljajo na domovino in nimajo zanimanja zanjo in z nezaupanjem spremljajo vse, kar se v njej dogaja. Na splošno to ni res, res pa je, da postane domovinska ljubezen v tujini »tišja«, bolj prosta krilatic in razne navlake, zato pa tembolj **resna, glo-**

boka, čista in plemenita. Izseljensko časopisje, v katerem se neprestano odraža skrb za usodo domovine, je samo eden dokazov za to dejstvo.*

Navedena dejstva pričajo, da je tudi svojstveno izseljenska miselnost v osnovah in tudi posebej še dvojna, **gonska in osebna**. Toda kolika razlika med to, izseljenčevo dvojno miselnostjo in med nam že znano osnovno dvojno miselnostjo kmečkega človeka na vasi! Prvič sta pri izseljencu oba ta osnovna člena vse človeške miselnosti, gonski in osebni, neprimerno **jačja in izrazitejša**. Naš človek dela v tujini res kakor »živina«, njegov duh pa je tembolj res ves le v domovini in pri njegovi družini. Drugič je prevažno dejstvo **ločenega torišča** izseljenčeve posebne gonske in osebne miselnosti. Neposredno torišče prve je vprav **tujina** in vse to, kar izseljenca »uradno« neposredno obdaja. Izseljenčev **duh** pa ostaja naprej **doma** in se tako »retroaktivno« še posebej razvija in jači. Zato tu, pri izseljencu, resda ni več prave harmonije med **njegovim** posebnim gonskim in osebnim življenjem, ali vprav to nesorazmerje utegne biti za izseljenca največje koristi. **Izseljenčeva** posebna »gonska narava« — in to je tretja osnovna razlika med izseljenčevo in samo kmečko miselnostjo — je namreč izseljencu pravzaprav **vsiljena**: naš človek zapušča po sili razmer svoj domači kraj in dela kot »živina« v tujini. V tej svoji »gonski stiski« pa tembolj ožive vsi pravi duhovni ideali, ki jih je naš izseljenec prinesel s seboj in ki ga tembolj prevzemajo vsega v tujini.

Izseljenčeva posebna gonska in osebna miselnost je torej v primeri s prvotno pristno kmečko miselnostjo 1. v celoti neprimerno izrazitejša, 2. po svojih obeh členih notranje nasprotna (vsiljeno delo — duhovni ideali življenja) in 3. prav po tem nasprotju še taka, da ima za posledico posebno krepitev prvotne, domačinske **osebne** narave človeka.

* Poučna sta tudi naslednja dva primera. L. 1939 so učenci iz Ljutomera poslali slovenski šoli v Clevelandu žaro, kjer je bila prst z rodne slovenske zemlje. To žaro so slovenski izseljenci v Clevelandu pokazali zvečer na sestanku, naši ljudje so onemeli. In v tem svetem molku so se vsem orosile oči. Istega leta za božič so naši otroci poslali rojakom v Westfalijo mahu za jaslice. Izseljenci so se trgali za vsako mrvico, da s tem ožive spomin na praznike v domovini...

L. 1940 pa je zapisal mladi slovenski advokat dr. Ludvik Župančič v »Glasu naroda«, ki izhaja v Newyorku, med drugim tudi tole: »— — — Med njo (— našo izseljensko mladino) vlada prijateljstvo, ki premaga vse male spore in razlike v prepričanju. »Če si Slovenec, si moj prijatelj«, je naše geslo. Naša narodnost in naša kultura morata živeti večno. Jaz sem ponosen na govorico svoje matere... Sem mlad mož, vzgojen v Ameriki. Moj oče je mrtev že 20 let in mati je že v šestdesetih letih. Njene pripovedke o »starem kraju« in njeni v srce segajoči spomini so mi nepozabni, njeno rošno oko izdaja hrepenenje in zatajevanje, ko čita pismo iz stare domovine; vse te stvari so mi sedaj že kot pravljica. Ona je edini trdni most, ki me veže na prednike. Bučna vas pri Št. Jerneju bo kmalu izginila v nerazločne sanje. A jaz moram imeti sidro, ki me bo vezalo na moje prednike. To mi bo pomagalo, da bom trdno stal na tleh, da ne bom nikdar pozabil, da je ta duh, ki živi v meni, tisti, ki je vladal rodovom v oni mali, s slamo pokriti hišici...«

Pa še tole. Ko sem se često od naših izseljencev poslavljaj in odhajal v domovino, so hoteli iti kar z menoj. Kar enodušno so mi dejali: »Kdaj bomo tako srečni, da bomo mogli stopiti na domačo zemljo!« Nekoč mi je dejala že priletna ženica: »Ko bi vsaj še enkrat mogla videti svojo rodno vas, stopiti pod rodni krov, se navžiti domačega zraka in pomoliti v domači cerkvi, pa bi rada takoj umrla.«

2. Okolišna in povratna miselnost

Seveda je zopet tudi izseljenčeva posebna okolišna in povratna miselnost v sestavni zvezi z njegovo okolico in njegovim vsakdanjim delom v tujini. Pribijem najprej dejstvo, ki sem ga spoznal pri sebi in pri naših izseljencih, namreč da so zlasti prvi vtisi tujine silno močni. Človeku, ki se preseli iz mirne vasi v mesta in velemesta, posejana s številnimi tovarnami in rudniki, kjer je zaposlenih 10.000 do 130.000 delavcev, takemu človeku se zdi ta novi svet res silno zanimiv in pester. Njegova **okolišna miselnost** kar sunkovito naraste in zdi se, da za kaj drugega v njegovi duši sploh ni več mesta. To so prvi vtisi. Tudi naši izseljenci pa so mi potrdili, da človeka tuja okolica navadno več veliko ne zanima, **ko dobi delo**. Skoro bi dejal, **da se zapira pred njo in pogreza vase**. Človeku se celo zdi, da mu je vsa tuja okolica sovražna ali vsaj **nenaklonjena**.*

Ta dvojni val izseljenčeve okolišne in vzporedne povratne miselnosti pa teče naprej in ne popusti, dokler se izseljenec ne vrne ali pa po nesreči v tujini umrje. Tudi ko izseljenec dela, misli le na to, koliko bo zaslužil, kako bo preskrbel sebe in družino ter kdaj se bo mogel vrniti v domovino. To pa stori, da je pri svojem delu, zlasti še pri smrtno nevarnem delu silno oprezen in previden. Nevarnost že gonsko sluti in to slutnjo mu potrjuje veliko grobov, zlasti rudarskih, ki mu s svojimi napisi pričajo, da čakajo tam vstajenja tudi njegovi rojaki — Slovenci. Vse to pa je zopet nenehna pobuda za silno porast njegove, izseljenčeve **okolišne miselnosti**: izseljenec mora od trenutka do trenutka bit ves pri tem, kar ga od zunaj obdaja, ali pa se ne izogne nesreči. **Ta posebni in trajni val izseljenčeve posebne okolišne miselnosti** pa ima zopet za posledico tem intenzivnejše javljanje njegovega **povratnega** klica po — sebi in svojih. Njegovo vnanje delo mu naj samo pomaga, da zamore izven dela in po delu tembolj notranje živeti in postati po vrnitvi domov zopet samo **človek**, človek za sebe in druge. Zato se tudi prav nič ne čudim, da sem mogel pri naših izseljencih ugotoviti še prav poseben naklon k **verskemu življenju**. Da, pri izseljencu se po taki delovno-okolišni poti vrača vse njegovo prvobitno »domovinsko« doživljanje, z razliko, da postaja prav to doživljanje šele tu, v tujini res živo in poglobljeno, skratka: **zavestno**.*

Orisani začetni in naprej delujoči dvojni val izseljenčeve okolišne in povratne miselnosti pa ima še širše obeležje. Neizpodbitno je dejstvo, da so se naši ljudje marsikaj lepega naučili v tujini. Pri tem spomnim le na vzorno urejena stanovanja in na čistočo in red, ki vlada v njih. Res je tudi, da se naši ljudje zelo hitro **na zunaj** vživijo v tuje življenjske navade in običaje in jih ob dani priliki tudi sami kaj radi posnemajo in obnavljajo. Se pravi: izseljenčeva okolišna pozornost sega daleč preko mej njegovega ožjega uradnega dela in bivanja in zajame tudi vse ostalo življenje v tujini. Toda pri vsem tem **slovenski izseljenec** ne postaja n. pr. Francoz ali Nemec, temveč se samo še tembolj zaveda svojega domačega, slovenskega porekla in bistva: v duši se mu toži po domači vasi in ko pridejo posebne prilike, mu ta potla-

* Zanimivo je, kar mi je naš rojak, ki že nad trideset let živi v tujini, dejal: »Tu imam bel kruh in dober zaslužek, se mi zelo dobro godi, samo hudo mi je, ker imam občutek, da nas vsa živa in mrtva okolica »postrani« gleda, in zdi se mi, da nam vpije: »Kaj pa nam vi, pritepenci, odjedate tu kruh!« Vsa okolica se mi zdi brez srca; človek krvavo pogreša domačega pogleda, besede in pesmi.«

* Zanimivo je, da mi je potrdilo dejstvo takega intenzivnega notranjega življenja povprečnega izseljenca opazovanje izseljencev vseh narodnosti, s katerimi sem prišel v neposreden stik (Slovenci, Poljaki, Čehi, Italijani).

čena srčna bol izbruhne z elementarno silo na plan in prav tedaj šele spoznaš pravo, nepotvorjeno bistvo človeka — Slovence. Saj moramo zopet pomisliti, da izseljencu tujina ni življenjski cilj, temveč le **sredstvo**, da si bo s prisluženim denarjem gmotno opomogel — doma, v domovini. Zato tudi nisem nikjer zasledil pri naših izseljencih misli in želje, ostati vedno v tujini, nasprotno pa sem nešteto krat čul, kako radi bi se vrnili v domovino, če bi se le mogli.

Taka dejstva zopet pričajo, da je tudi posebna izseljenčeva miselnost v osnovah še dvojna, okolišna in povratna. In zopet kolika razlika med to posebno izseljenčevo in pa nam že znano pristno kmečko posebno okolišnostjo in povratnostjo! Prvič sta pri izseljencu tudi ta dva pola vse človeške miselnosti zopet neprimerno jačja in izrazitejša: okolišno življenje v domačem kraju je »naravno«, »organsko« in enako naraven ali organski je tudi nadaljnji posebni »povratni« razvoj človeka na vasi. Izseljenčeva okolišnost pa je sunkovita in spominja na pravo »senzacijo« in enako sunkovito — senzacijski značaj dobiva tudi pravo notranje življenje človeka v tujini (notranji izbruhi!) Drugič drži tudi tu važno dejstvo **ločenega torišča** obojne, izseljenčeve posebne okolišne in povratne miselnosti: njegova okolišnost velja zopet tujini sami, njegova vzporedna povratnost pa le njemu in njegovim doma. Zato je tretjič tudi tu pravo **nasprotje** med izseljenčevo posebno okolišno in povratno miselnostjo in prav to nasprotje zopet stori, da postaja po nam že znani posebni psihološki poti izseljenčeva — povratna miselnost samo še jačja in izrazitejša.

Tudi izseljenčeva posebna okolišna in povratna miselnost je torej v primeri s prvotno pa pristno kmečko miselnostjo zopet 1. v celoti neprimerno izrazitejša, 2. po svojih obeh členih notranje nasprotna in 3. po tem nasprotju še taka, da ima za posledico še posebno krepitev prvotne, domačinske **notranje-povratne** smeri človeške misli in človeškega dela.

3. Obodna in osrednja miselnost

Že vse to, kar smo mogli omeniti glede izseljenčeve posebne gonske in osebne miselnosti, določa tudi njegovo enako posebno »obodno« in »osrednjo« naravnost življenja. Zopet je njegovo »uradno« delo tisto, kar neposredno goji in pospešuje njegovo **obodno** miselnost in ne osrednje. Zakaj v taki neposrednosti je tuja zemlja in delo v tovarnah in podzemskih rovih izseljencu neobhodni vir njegovega obodnega doživljanja in njegovega prirodnega življenja: izseljenec, pravi kmečki izseljenec živi pač od tujine in ne zanjo. Zato je zanimivo in važno nadaljnje dejstvo, da ima tudi izseljenčevo »izvenuradno« življenje, kjer nastopa **samo kot posledica in vzporednica** njegovega uradnega dela, enak obodni, prirodni značaj (alkohol, Venus!): izseljenec kot oseba vedno bolj tone in gine.

Izkušnja je pokazala, da je izseljenčevo osebno življenje v tujini v manjši nevarnosti, če ga spremlja tja tudi žena in otroci. Kjer pa je ostala žena v domovini, tam stopa njegova zgolj obodna miselnost večkrat kar pogubno v ospredje, kar ni čudno, ako pomislimo, da je tak človek skoro popolnoma odvisen od gostiln in da ga polagoma potegne popolnoma za seboj val mestne in velemestne prefriganosti in perversnosti. Še bolj globoko »pada« taká izseljenčeva duša, če ni v koloniji istorodnih duš, ki se med seboj vedé ali tudi nevedé vedré in opominjajo. Zlasti vpliva tudi tu čut sramu, »da bi se doma ne zvedelo«. Tako je ta proces izseljenčeve posebne obodne

miselnosti pravzaprav dvojen: začetni, ki spremlja samo »uradno« delo našega izseljenca, in pa naslednji ter končni, ki sega tudi v njegovo izvenuradno, zasebno življenje in postaja tem učinkovitejši, čim manj opore ima izseljenec z doma in od domačih ljudi.

Vendar se pri kmečkem izseljencu ta izrazito obodna miselnost vedno bolj dopolnjuje z enako izrazitim **osrednjim** nastrojenjem duhá. To opazujemo najprej zopet že ob izseljenčevem samem »uradnem« delu, oziroma v tistem njegovem pravem **osebnem trpljenju**, ki je vprav s tem njegovim, izseljenčevim uradnim delom in okoljem v najtesnejši zvezi. Vse pravo — trpljenje pa je že od nekdaj znana in zato tudi že od nekdaj prav poveličevana **najosrednejša** poteza življenja človeka. Zato tudi človek, ko o sebi govori, mnogo rajši pripoveduje, kaj vse je pretrpel, nego o tem, kar je doživel veselega. Se pravi: »obodni duh« izseljenčevega uradnega dela in okolja se že sam veže s tem bolj **osrednjim doživetjem** izseljenca, kaj se pravi, biti in živeti v tujini in ne v domovini. Po taki poti pa postaja še tem ostrejša izseljenčeva zavest, da mu je vsa tujina in vse življenje v tujini le sredstvo — za dom in za življenje v domovini. In tak izseljenec živi končno res samo **telesno** v tujini, osebno pa je v domovini in pri svojih domačih.

V takem vedno širšem pomenu besede dobiva končno tudi vse izvenuradno, zasebno življenje in delo našega izseljenca vedno bolj osrednji ter resnično pravi osebni značaj.

Tako zopet vidimo, da je tudi posebna izseljenčeva miselnost v osnovah še dvojna, obodna in osrednja. Pri tem ima ta obojna izseljenčeva miselnost dve stopnji svojega posebnega razvoja in razmaha: prva je dana z izseljenčevim »uradnim« delom in okoljem, druga pa z vzporednim izvenuradnim ter zasebnim življenjem našega izseljenca. In tudi tu je na vsaki točki izseljenčevo obodno življenje pri delu povod in osnova za tem bolj osrednje doživetje po delu. Zato smo končno zopet pred enako značilno razliko med to posebno izseljenčevo in nam že znano pristno kmečko obodnostjo in osred-

* Za to dejstvo naj omenim le prizor, ki se mi je vtisnil globoko v dušo l. 1936 v Gladbecku na Westfalskem. Po vseh kolonijah, kjer sem imel »misijon« za veliko noč, sem povedal našim rojakom, da bo ljubljanska radiopostaja oddajala poseben program za izseljence po zapadni Evropi, in sicer na velikonočni ponedeljek ob 10 zvečer. Te novice so bili vsi zelo veseli. Zbrali smo se v veliki dvorani v Gladbecku — vseh nas je bilo nad petsto — nekateri so prišli peš 15 km daleč, samo da bi slišali pozdrav iz domovine. Z veliko nestrpnostjo smo pričakovali, kdaj nas bo pozdravila domovina. Ob napovedani uri smo slišali: »Vsem našim dragim izseljencem želi domovina dober večer in vsem pošilja tople domovinske pozdrave.« Navzoči so enodušno odgovorili: »Bog daj, dober večer!« Nato so se oglasili naši zvonovi s svojo ubrano pesmijo. Nekateri so glasno zajokali. Prisluhnil sem in slišal: »Že trideset let nisem slišal naših zvonov« in podobno. Napeto smo poslušali slovenske velikonočne pesmi. Spet jok in nepopisno veselje po dvorani! Poslušali smo domovino dve uri, pa se nam je zdelo, da smo slišali samo en utrip. Pa sem spet slišal: »Tujina je mrzla in nima srca za nas, čeprav nam daje belega kruha! O ko bi mogli vsaj na domači zemlji umreti!« In tedaj sem se spomnil prelepih besed Adama Mickiewicza, ki pravi:

Domovina, ti si kakor zdravje!
Koliko si vredna, tisti le spoznal je,
ki te je izgubil. Zdaj v vsej veličini
zrem te in slavim, mroč za teboj v tujini...

Ko smo se pozno v noč poslovili s solzami v očeh, so mi dejali: »Ob takem večeru, ki smo ga bili danes deležni, človek pozabi, da ima telo!«

Nepozabni večer v Gladbecku, ki se ga ne da popisati, pač pa le doživeti, mi je potrdil poprej neznano dejstvo, da je izseljenec po sami narodi stvari seveda v tujini, da pa živi kot oseba podzavestno in zavestno samo doma, v domovini.

nostjo! Prvič sta pri izseljencu tudi ta dva osnovna pola vse človeške miselnosti zopet neprimerno jačja in izrazitejša: izseljenec se v svoji obodnosti utegne kar izgubiti in njegova osrednost ga zopet prevzema vsega, da z lah-koto prenaša, kar bi mu v domovini ohromilo voljo do življenja in dela. Drugič se vsiljuje tudi tu važno dejstvo **ločenega torišča** izseljenčeve posebne obodne in osrednje miselnosti: njegova obodnost velja zopet tujini sami, njegova vzporedna osrednjost pa njemu in njegovim v domovini. Zato je tretjič tudi tu zopet pravo **nasprotje** med izseljenčevo obodno in osrednjo miselnostjo in to nasprotje zopet dela, da postaja izseljenčeva — osrednja miselnost le še jačja in izrazitejša.

Torej tudi izseljenčeva posebna obodna in osrednja miselnost je v primeri s prvotno pa pristno kmečko miselnostjo zopet 1. v celoti neprimerno izrazitejša, 2. po svojih obeh členih notranje nasprotna in 3. po tem svojem nasprotju še taka, da pomeni zopet še posebno krepitev prvotnega, domačinskega **osrednjega** nastrojenja človeka.

4. Osredotočena in sredobežna miselnost

Tudi pri izseljencu moramo uvaževati nam že znani dvojni pomen miselnostne »osredotočenosti« in »sredobežnosti«, namreč miselnostno osredotočenost in sredobežnost v **ožjem pomenu besede**, ki pomenja »značajno« vztrajanje pri »glavnem« ali »stranskem«, in posebno miselnostno »mirujočnost« ali »bežečnost«, ki pomenja enako »značajno« vztrajanje pri »enem« ali »beganje« od pojava do pojava. Pri izseljencu pa se to obojno miselnostno nasprotje zopet značilno lomi v prizmi njegovega posebnega okolja in dela.

Že ko stopi na tuja tla, dobi izseljenčeva miselnost izrazit **sredobežen** značaj, njegov duh pa postane nekako čudno, bi rekel — prisilno **umirjen**: zanima ga vse to, kar bi se domačinu zdelo le stransko in vnanje, in vklenjen v to obodno stran tujinskega okolja se tudi sam umiri kakor jetnik — v celici, ko je spoznal, da ne more več ven. Ta posebna izseljenčeva »sredobežna mirujočnost« se še stopnjuje v teku njegovega samega **dela** v tujini, ki mu je ves smisel samo v zaslužku in življenjskem obstanku. Kjer večji zaslužek in boljše življenje, tam »dom« in »mirno« življenje. Da je to tako, nam najbolj zgovorno priča industrijsko ozemlje Westfalije in Porenja, kjer je nad sto slovenskih kolonij. In od tu so se selili v Holandijo, Belgijo, Francijo in celo v obe Ameriki.

»Že dolga leta hodim po tujini
iz kraja v kraj za svoj vsakdanji kruh...«

Torej: »ubi bene, ibi patria«, to načelo je obenem glavna osnova izseljenčeve posebne miselnostne sredobežnosti na eni strani in njegove enako posebne mirujočnosti na drugi. In v skrajnem primeru postane ta sredobežnost in mirujočnost tolika, da postane izseljenec, tudi slovenski, skrajni internacionalc, ki mu ne gre nikjer »za res«, pa je povsod kakor »doma«.

Toda zopet dobimo pri kmečkem izseljencu še »drugo plat zvona«, namreč vzporedni pa še močnejši val njegove posebne **osredotočene** in **bežeče** miselnosti. Že ko stopi na tuja tla, mu oživi misel na domovino in njegov duh beži k njegovim svojcem in znancem, ki so ostali doma. In vse to spremlja izseljenca tudi v teku njegovega dela samega in še **bolj** v njegovem neuradnem, zasebnem življenju v tujini. Ne mine dan, da se njegov duh ne bi

bavil z dobrinami in vrednotami, ki jih je po sili razmer zapustil v domovini. Iz dna srca mu je zapel izseljenski pesnik Ivan Zorman:

»... domovina!
Iz moje duše ne izgine
podoba tvoja vekomaj.«

Ta posebna izseljenčeva »osredotočena bežečnost« postane še vidnejša ob vsej **pestrosti**, ki je za življenje v mestih in velemestih značilna. Povsod vabijo človeka na razne zabave, veselice, plese itd, **toda naš človek se jim le redkokdaj — odzove**. Ravna se kakor poje že omenjeni pesnik:

«... in mnogokdaj, ko godbe svirajo
in se ljudje k zabavam zbirajo,
vesele glase mi srce odklanja —
o svetem Joštu in Bohinju sanja.«

Torej izseljenčeva posebna miselnost je v resnici še osredotočena in bežeča in to prav toliko, kolikor je na drugi strani enako izrazito sredobežna in mirujoča. Pri izseljencu ima ta obojna miselnost zopet še dve stopnji svojega posebnega nastanka in razvoja: prva stopnja je dana z izseljenčevim **vstopom** v tuji svet, druga pa z njegovim nadaljnjim življenjem in delom v tujem svetu.

Prvo srečanje s tujino vzbudi obodno-sredobežni in zlasti sam čutni izseljenčev interes »za novo« in ima za posledico njegovo, izseljenčevo mirujoče vztrajanje pri vsem tem doslej neznanem in morda niti ne slutenem. Ta sredobežna mirujočnost pa se v nadaljnjem življenju v tujini še stopnjuje ob njeni nadaljnji ter vedno izrazitejši premaknitvi na mesto samega — sredstva. Samo **zaslužek** stori, da izseljenec še nadalje »vztraja« v tujini, ki mu je zato glede svojega »pravega« ali »glavnega« bistva deveta briga. Ta tako se stopnjujoča sredobežno-mirujoča miselnost pa pogaja pri tem enaki dve stopnji posebne in nasprotne **osredotočeno-bežeče** miselnostne strukture izseljenca. Že ob vstopu v tuji svet se morda najhuje spomni na dom in na svojce doma in vse njegovo nadaljnje življenje in delo v tujini je, s te plati gledano, le ena veriga take »domovinske« osredotočenosti in takega notranjega, osebnega »bega« s tujine domov. Pri tem je, se zdi, zopet zlasti izseljenčevo izvenuradno, zasebno življenje in delo, ki **njegovo** osredotočeno-bežečo miselnost še **prav posebej** krepi in stopnjuje.

Vse to pove, da smo zopet pred značilno razliko med posebno izseljenčevo in nam že znano kmečko miselnostno sredobežno mirujočnostjo in osredotočeno bežečnostjo. Prvič sta pri izseljencu ta dva osnovna pola človeške miselnosti zopet neprimerno jačja in izrazitejša: tudi v svoji sredobežnosti se utegne izseljenec kar zgubiti in njegova posebna osredotočenost mu pri naša doživetja, kakor nam jih riše umetnost le z življenjem največjih junakov na odru. Drugič dobimo tudi tu važno dejstvo **ločenega torišča** izseljenčeve posebne miselnostne sredobežnosti in osredotočenosti: zopet velja njegova sredobežnost »tujini, njegova osredotočenost pa »sebi in domu«. In tretjič zopet vprav to nasprotje med izseljenčevo posebno sredobežnostjo in osredotočenostjo stori, da postaja njegova — osredotočena miselnost še jačja in izrazitejša. Torej tudi izseljenčeva posebna sredobežna (mirujoča) in

osredotočena (bežeča) miselnost je v primeri s prvotno kmečko miselnostjo 1. v celoti izrazitejša, 2. po svojih obeh členih notranje nasprotna in 3. po tem svojem nasprotju taka, da ima za posledico še posebno krepitev prvotne, domačinske **osredotočeno-bežeče** osebne nastrojenosti.

5. Kontemplativna in akcijska miselnost

Ni dvoma, da glede na sedanje nasprotje miselnost našega izseljenca v prvem redu je in kar mora biti zlasti **akcijska, praktična, posegovalna** in ne kontemplativna, teoretična, prilagojevalna. S samo mislijo, s samim gledanjem, s samim prilagojevanjem bi kmečki človek sploh ne prišel preko domačega kraja. Tembolj je resnična volja in z njo pravi čin, pravi notranji osebni **poseg** potreben tistemu, ki naj kakor izseljenec svoj dom sploh zapusti in se za kar neznano dobo nastani v tujini. Vse to pa velja za našega izseljenca v nezmanjšani meri tudi v tujini sami, pri čemer gre zopet zlasti za njegovo »poklicno« ali »uradno« življenje in delo, ako naj si na tujem res zasluži vse to, brez česar bi ne mogel živeti ne sam in ne njegova družina. Da, vprav v tujini bi izseljenca samo »teoretično« razglabljanje o delu, o tujini in domovini in o njem samem in golo kontemplativno ter »lirično« čustveno pogrezanje v sebe in drugega v najkrajšem času vedlo v propast. Torej volja in ne sama misel, akcija in ne kontemplacija, dejanski poseg in ne samo prilagojevanje, to je izseljencu v prvem redu potrebno, da to sploh postane in da se kot tak tudi dejansko v življenju prebije.

Toda s takim začetnim in nadaljnjim akcijskim stanjem našega izseljenca teče zopet vzporedno vedno bolj naraščajoči val njegove nasprotne kontemplativne, »teoretične« miselnosti. Že ko stopi na tuja tla, se mu vzbudi v prvi vrsti **misel** na dom in na svojce. Še več: njegovo kasnejše delo zahteva od njega tudi neprestano ter skrbno **prilagojevanje** novemu življenju in novim razmeram. Zlasti je tu potrebno **točno opazovanje**, osebito spricho smrtno nevarnih položajev, ki jim je izseljenec dnevno izpostavljen. Seveda je to izseljenčevo »opazovalno« prilagojevanje v službi njegovega akcijskega, delovnega, poklicnega ali »uradnega« stanja, vpliva pa tembolj na porast njegove kontemplativne nastrojenosti tudi v njegovem izvenuradnem, zasebnem življenju na eni strani in ob njegovi stalni misli na domovino na drugi. V prvem pogledu spomnim samo na nedelje, praznike (božič, velika noč!), dopuste, skratka: ves »prosti« čas, ki ga tudi izseljenec kot **človek** preživlja. V tem času imajo izseljenci razne verske, narodne, prosvetne prireditve in stanovska zborovanja. Koliko razmišljanja je pri takih prireditvenost se tu harmonično povezuje s hladno, »racionalno« mislijo in to ob pretresu načelnih vprašanj v socialnem, narodnem, prosvetnem, verskem pogledu!

Pravi **kontemplativni** značaj take notranje nastrojenosti se vidi zlasti še na tem, da izseljenec ne misli le za dan naprej in da sploh zelo malo razmišlja o trenutni sedanjosti in o svetu, ki ga neposredno obdaja, tembolj pa o preteklosti in zlasti še o bodočnosti, pa o svojem domu, ki je tako zelo oddaljen od njega. Ves zaskrbljen misli na stara leta, ko mu bodo odpovedale fizične moči, kako se bo preživljal, če bo mogel v domovino in ga ne dohiti preteča nesreča pri delu. Tem toplejše misli ga obidejo, če se spomni na rodni dom, na delo na polju, v gozdu in na svoje rojake doma. Take »domovinske« misli še posebej zvišujejo njegovo — kontemplativno usmerje-

nost: prikazujejo mu domovino kar **idealizirano**, v najlepših barvah, kakor jih dejansko morda nima. To je pravi »idealistični« nacionalizem našega izseljenca, ki že sam pové kako vse drugače bo tak izseljenec znal ceniti tudi pravo kmečko življenje in delo, ko se povrne v domovino!*

Torej tudi posebna izseljenčeva miselnost je še dvojna, akcijska in kontemplativna, in tudi zanjo velja v obeh smereh značilno stopnjevanje od izseljenčevega vstopa v tujino pa do njegove vrnitve v domovino. In tudi tu je izseljenčeva akcijska miselnost, kakor mu je potrebna zlasti pri njegovem poklicnem, uradnem delu, povod in osnova za tisto njegovo kontemplativno nastrojenost, kakor je značilna zlasti za njegovo zasebno življenje zunaj rova in zunaj tovarne. In zato je v primeri s prvotno, pristno kmečko akcijsko in kontemplativno miselnostjo tudi izseljenčev posebni akcijski in kontemplativni nastroj prvič zopet še jačji in izrazitejši: izseljenec **dela** v tujini res kakor živina, pa gleda hkrati kakor **filozof** na dom in na svoje doma. In zato imamo tudi tu dejstvo **ločenega torišča** izseljenčeve posebne akcijske in kontemplativne miselnosti: prva velja zopet le tujini, druga pa njemu in njegovim v domovini. Da, ob sedanjem nasprotju med izseljenčevo akcijsko in kontemplativno miselnostjo je to **ločeno** torišče obeh miselnosti še **najbolj občutno in vidno**. Vkovan v tuja tla izseljenec samo **gara in gara**, v duhu, ki zre proti domovini, pa isti izseljenec samo **misli in misli**. Torej sama **fizična** sila telesa in posebna sila **osebe**, to nasprotje je, se zdi, prav na tej točki pri našem izseljencu kar do vrha stopnjevano in polno. In to nasprotje med izseljenčevo posebno akcijsko in kontemplativno miselnostjo končno zopet stori, da postane prav izseljenčeva — kontemplativna miselnost samo še jačja in izrazitejša. Se pravi: glede na prvotno pa pristno kmečko miselnost je tudi izseljenčeva posebna akcijska in kontemplativna miselnost 1. v celoti neprimerno izrazitejša, 2. po svojih obeh členih notranje nasprotna in 3. po tem svojem nasprotju še taka, da pomenja le še posebno krepitev prvotne, domačinske **kontemplativne** nastrojenosti.

6. Pozitivna in negativna miselnost

Zlasti ob tem nasprotju moram poudariti, da gre res zopet za posebno pozitivno in negativno **miselnost** v pravem **osebnem, karakternem** pomenu besede, kakor je bila orisana že pri splošni analizi kmečke miselnosti: torej zopet ne gre samo za pozitivno ali negativno posamezno doživljanje, pač pa za pravi notranji, osebni naklon — k pozitivnemu ali negativnemu stališču do svetá in življenja. Tako pa je takoj vidno in mi za to pričajo tudi moje najboljše izkušnje med našimi izseljenci, namreč da tujina sama v prvem redu neti in pospešuje izseljenčevo **negativno** miselnost in ne pozitivne. Čim bolj

* Kako tehtne misli in globoka nacionalna čustva sem zasledil l. 1931 na zborovanju v Mörs-Meerbecku, kjer so se zbrali na posvetovanje vodilni možje naših izseljencev iz Porenja in Westfalije! Med drugim naj omenim le nekaj misli, ki so se mi vtisnile globoko v dušo. Zavedni izseljenec Kravanja je takole govoril: »Narodna zavest našega izseljenca je trdna in neomajna. Vse bomo storili, čeprav nimamo svojega učitelja, da bo tudi naša mladina, rojena in odgojena v tujini, zvesta veri, jeziku in narodu, tem našim največjim svetinjam, ki smo jih prinesli iz domovine. Mi nismo prišli v tujino samo po kruh in denar, prišli smo tudi zato, da razširimo ugled in ponos naše širše domovine in države. In če bo naša mladina videla in spoznala, da mi vsi ljubimo svoj dom in rod, ga bo ljubila tudi ona. Treba pa je, da pri mladini budimo in poživljamo narodno zavest, ljubezen do materinega jezika, običaje in izročil naših dedov iz dneva v dan. Z mladino govorimo vedno in povsod v rodnem jeziku, govorimo ji veliko o našem rodnom domu, zemlji, lepoti naše domovine. Mi vsi z zaupanjem gledamo v bodočnost našega naroda, zato navdušujemo zanj tudi naše otroke...«

se izseljenec vživi ali bi se vživel v sam tuji svet, tembolj postaja ali bi postal v svojih nazorih nekam »labilnejši« in manj dovzeten za to, kar je ali naj bi bilo res trdno ter za vsakega pozitivno in nespremenljivo. Loteva se ga nekak moderni »skepticizem«, ki utegne dobiti kar stopnjo popolnega teoretičnega in praktičnega »nihilizma« v življenju.

Seveda mora držati pogoj, da ni več nobene notranje zveze z domovino. Pri, hvala Bogu, redkih izseljencih, ki so že z doma nagnjeni k takemu življenjskemu negativizmu in ki so se morda prav zato zaradi mrznje ali celo sovraštva do rodnega doma izselili v tujino, je tako končno stanje kar neizbežna posledica tujinskega vpliva na posebno miselnostno strukturo človeka. Znani so mi konkretni primeri te vrste. Odkod ta negativni vpliv tujine? S posebnim pogledom na našega izseljenca bi omenil zlasti tri razloge. Prvič se človek v tujini ne počuti »doma«, pa četudi tam stalno živi. To ga pa tudi duhovno »izkoreninjuje« in tako že naprej pripravlja bolj k negativnemu pogledu na svet in življenje. Drugič je človek v tujini že naprej izročen samim »novim« pojavom in spremembam (novi kraji, druge šege, tuji ljudje itd.) in to ga zopet oddaljuje od priznavanja nečesa trdnega, stalnega, pozitivnega. Tretjič je zlasti naš kmečki človek v tujini v stalni nevarnosti ali vsaj v položaju brez prave sigurnosti, kar še posebej pospešuje njegov »dvomni« ali kar **zavrgljivi** pogled na svet in življenje. In vse to ima pri našem izseljencu v tujini še globljo korenino, ki je v njegovi zavesti, da ravna tujina z njim kakor z limono, ki jo človek izžema in izžeto vrže na cesto.

Rečeno pove, da se sledovi takega življenjskega negativizma oprimejo vsakega izseljenca v tujini, z razliko, da nastopa pri pravem, **neskvarjenem** kmečkem izseljencu zopet še vzporedni val nasprotnega in nič manj močnega — **pozitivnega** naklona duhá. O naših ljudeh, ki so prišli v tujino, so mi pripovedovali starejši izseljenci, da se jih drži še vonj domače zemlje. Tako tesno so povezani z domom, z zemljo, domačim delom, da jim tega nobena ne zunanja in ne notranja sila v tujini ugrabiti ali izbrisati ne more. Nekateri vzamejo s seboj v posodici domačo zemljo, drugi kako orodje, spet drugi drage spomine, ki naj jih v tujini stalno spominjajo na dom. Vse to so resda vnanje, čutne, minljive stvari, ali vse te stvari so le znak za nekaj prav **bistveno notranjega** in to notranje je oni **pozitivni duh**, ki preveva domačijo v domovini in ki ga prinaša izseljenec s seboj z doma v tujino. Ta duh stori, da se izseljenec v tujini le še tembolj oklene vsega tega, kar mu je že od otroških let bilo doma sveto in drago, pri čemer sta po mojih izkušnjah med našimi izseljenci na prvem mestu **vera in narodni običaj**.

Zato kmečki izseljenec tujino, ki mu je mačeha, še posebej, bi rekel, kar načelno odklanja, z njo pa tudi tuje šege in navade in vse novotarije, ki bi utegnile ogrožati njegovo navezanost na stoletna izročila njegovih dedov in pradedov. Kot majhen zgled naj navedem naslednji primer iz izseljenskega življenja, ne da bi s tem povsem odobraval vsebine primera. Vseeno, ali klobuk ali ruta. Ali primer dokazuje **pozitivni duh** našega izseljenca! Svojim hčeram je mati nekega našega rudarja- izseljenca, ki so hotele v nedeljo vzeti klobuke, dejala: »Pri naši hiši smo do zdaj vedno nosili ruto na glavi. Rajna mati so me tako učili. Če bi vas jaz drugače učila, bi se mati od žalosti v grobu obrnili. Dokler bom jaz gospodinja, pri nas ne bo klobukov, razen moških...« Rad priznam, da je izseljenska mladina, zlasti ameriška,

precej »mestno« napravljena, toda v jedru je še vedno naša — kmečka; kri je močnejša kot pa ves vpliv in vaba tujine. To mi bo priznal vsak, kdor našo izseljensko mladino v bistvu pozna.*

Vse to dokazuje, da je tudi posebna izseljenčeva miselnost še pozitivna in negativna, z dodatkom, da je tudi tu zlasti tujina »negativni« faktor izseljenčeve posebne karakternosti, vtem ko deluje v nasprotni »pozitivni« smeri naprej še vse to, kar je prinesel v sebi iz domovine in kar ga tudi sicer še veže z domom in s svojci doma. Ta domačinski pozitivni duh našega izseljenca pa postane v tujini na osnovi in preko njegove tam nastajajoče negativne nastrojenosti tudi sam še jačji in zlasti — **zavesten** in v tej zavestnosti še v pravem, najlepšem pomenu besede tudi **kritičen**; ne pomenja več samega prevzemanja starih idealov, temveč je zmožen, vprav te ideale tudi **brani** in jih v potrebnem primeru **prilagoditi** vsemu temu, kar že sam razvoj tudi od človeka na vasi dejansko zahteva. Zato se zlasti ob sedanjem miselnostnem nasprotju ne da prezreti dejstvo, o katerem bom izrecno razpravljajal šele v zadnjem delu pričujočega spisa, namreč da izseljenec tudi tedaj, ko se vrne v domovino, **ni več oni**, kakor je bil, ko je bil odšel v tujino (Amerikanec!). **Posebni** pozitivni pomen tega dejstva bo razviden iz končnih izvajanj.

Tembolj smo zopet pred enako značilno razliko med to posebno izseljenčevo in nam že znano prvotno pa samo kmečko negativnostjo in pozitivnostjo. Prvič sta pri izseljencu tudi ta dva osnovna tečaja vse človeške miselnosti neprimerno jačja in izrazitejša: izseljenec utegne po svoji negativni miselnosti postati kar pravi nihilist, po pozitivni pa tak, da mu utegne postati najpozitivnejše celo to, kar mu je bilo **doma** negativno in zavračanja vredno (trud in spori doma!). Seveda je drugič tudi tu uresničeno dejstvo **ločenega** torišča izseljenčeve posebne negativne in pozitivne miselnosti, od katerih velja prva zopet tujini, druga pa njemu in domovini, in zato ima tretjič tudi tu to nasprotje med izseljenčevo posebno negativno in pozitivno miselnostjo še ta pomen, da postaja njegova — pozitivna miselnost samo še jačja in izrazitejša. Torej na vsej črti zopet stara slika v primeri s prvotno pa pristno kmečko miselnostjo: razlika v izrazitosti, v notranjem nasprotju in v posebnem poudarku pozitivnega dela duha.

7. Odsečna in presečna miselnost

Tudi posebna miselnost izseljenca je in mora biti v prvem redu prav gotovo **odsečna**. Prav potencirani značaj te miselnostne odsečnosti se javlja že ob izseljenčevem vstopu v tuji svet, ko mora izseljenec sebe vsega urav-

* Še lepše izpoveduje vse to slovenski duhovnik, ki se je dalje časa mudil med našimi rojaki v ZDA in je med drugim dejal: »V dušah teh izseljencev živi neizbrisljiv spomin na domačo rodno zemljo. Vsak pozdrav iz domačega kraja jim je drag, vsako pismo dobrodošlo. Tisoč tihih misli plete vez z domovino. Videti jih je treba in slišati. Videti solze, ki jim orosijo oči, ko jim pripoveduješ o domači zemlji, o ljudeh v domačem kraju, o cerkvicah po gričih, o zvonovih, ki pošiljajo svojo ubrano pesem preko njiv in holmov, o vinogradih in belih zidanicah. — Odkar sem toliko solz videl blesteti v očeh naših ljudi po širni Ameriki, šele razumem, s kakšnimi vezmi vise njih srca na domovini, pa četudi jim je Amerika postala nova domovina, ki jim reže boljši in večji kos kruha, kot ga jim je mogla dati trda slovenska zemlja. Pripovedovali so mi, da ne mine dan brez misli na rodno hišo in zemljo; da vsak dan v duhu prehodijsko pota in steze, po katerih so v mladih letih hodili doma. Vsak dan jim romajo misli in želje nazaj. Nikdar ne pozabim otožnosti v očeh mnogih, ki so mi izrazili željo: še enkrat pred smrtjo bi rad videl svoj rojstni kraj, a ni sredstev za tako dolgo pot. Ostane jim v duši le neizpolnjena želja...«

nati in naravnati samo v eno, določeno smer in na vse drugo pozabiti. Ta odsečnost se pa nadaljuje in stopnjuje zlasti ob njegovem naslednjem »uradnem« delu, ki ima po večini odsečno enostranski ali kar specialni značaj (kramp, lopata, sveder itd.) Pri tem so naši izseljenci znani kot najboljše delavci, ki se svojemu **posebnemu** delu vsega predajo in tako kar v celoti, bi rekel, nekako zgolj »odsečno« žive.

Še globlji pomen dobiva ta odsečnost izseljenčeve miselnosti po glavnem **namenu** ali **smotru** izseljenčevega dela, ki je v zaslužku in v skrbi za družino doma. Tembolj imajo vsi izseljenčevi naporji samo eno smer, smer — **sredstva** za doseg želenega cilja. Ta cilj je doma, v domovini, pa je zanimivo, kako je naš izseljenec v **tujini** tudi glede na ta cilj še posebej zopet nekako odsečno, enostransko ter »specialno« usmerjen. Prelepo se to vidi v izvenuradnem, zasebnem življenju izseljenca, namreč v njegovem obdelovanju vrtičkov in njivic in v njegovi negi stanovanja. Tako lepo obdelanih gred in njiv kmalu človek ne opazi. Tako lepo, skrbno in v vseh mogočih oblikah obdelujejo leto za letom košček tuje zemlje, kakor da bi bil v tem ves smisel njih življenja v tujini. Tudi stanovanje je poglavje zase! Ko vstopiš v dom našega izseljenca, pozabiš, da si v tujini. V vsem domu, v vsakem kotičku odseva toplota rodnega doma, kakor pravi pesnik:

»Oče, joj, najbolj hudo mi tedaj je,
kadar prijokajo v dušo spomini,
kadar mi od vsepovsod zadiši,
kakor po majniških dneh v domovini...«

Vprav ta za izseljenca — **kmečkega človeka** značilna miselnostna odsečnost pa nas naravno vede do nasprotnega in enako vedno bolj naraščajočega vala njegove, izseljenčeve **presečne** nastrojenosti. Misel na dom in življenje za dom je tisto, kar deluje mogočno proti sami odsečnosti izseljenčevega uradnega dela in izseljenca uposablja, da ima živo zanimanje tudi za najrazličnejše drugačne pa osnovne potrebe in ideale življenja. Samo tisti izseljenec, ki ga na dom nič več ne veže, postaja res le nekak specialni aparat v rokah tujih ljudi in kot človek izgine. Naš pravi, kmečki izseljenec pa pri vsej svoji »uradni specialnosti« ne pozabi na — življenje v celoti, pri čemer pa tudi njega prav njegova kmečka in nam že znana vitalna zakoreninjenost v glavnih fundamentih človeške duševnosti (kruh, svoboda, Bog) brani pred vsako življenjsko-kvarno razblinjenostjo, ki zajema vse, pa nič ne zajame. V mejah take zdrave miselnostne presečnosti pa postaja vprav izseljenčeva presečna miselnost še **jačja** in **obsežnejša**. Izseljenec je tudi v mislih na dom in na svoje mnogo bolj — »presečno« nastrojen nego človek na vasi: on svoj dom »idealizira« in njemu je tudi širša domovina — konkretna, rekel bi, čutna danost življenja. Tudi njegovo ostalo zasebno življenje v tujini je tako, da postaja njegova miselnostna presečnost tudi po svojem obsegu še večja in širša. Tu je misliti zlasti na najrazličnejše stanovske, narodne in verske prireditve in na vse mogoče debate in probleme, ki so ob takih prilikah na dnevnem redu. Po taki poti razumevamo izseljenčevo posebno zanimanje za **najrazličnejše** vrednote življenja, ki se odražajo končno v njegovem posebnem odnosu do človeštva sploh. Izseljenske pesmi in rečenice, običaji in navade in končno ono izseljensko pa edinstveno **živo** pojmovanje vse človeške »sreče« in »nesreče«, vse to priča, kak mojster je izseljenska duša tudi na področju takih vrednot, ki se tičejo res vsega in ne samo enega!

Zopet vidimo, da ima tudi posebna izseljenčeva miselnost še svoj posebni odsečni in presečni značaj, pri čemer je sama tujina v prvi vrsti glavni faktor izseljenčeve miselnostne odsečnosti, vtem ko ga ista tujina, to pa v zvezi z njegovim rodnim domom in njegovo širšo domovino, dela hkrati izrazito presečnega. In zopet je izseljenec kot »poklicna« oseba miselnostno na moč odsečen, postane pa kot človek obenem tembolj — presečno usmerjen in tudi dejansko dodelan. Zopet bi lahko rekli, da dobiva šele tu, v tujini, njegova posebna miselnostna odsečnost in presečnost tudi pravi **zavestni** značaj. Zato se javlja zopet enaka značilna razlika med to posebno izseljenčevo in samo kmečko odsečnostjo in presečnostjo. Prvič je tudi pri izseljencu to oboje neprimerno jačje in izrazitejše: izseljenec utegne po svoji odsečni miselnosti postati kar pravi ter najbolj enostranski »robot«, po svoji posebni miselnostni presečnosti pa pravcati »univerzalist«, čigar interesi so posvečeni tudi najbolj oddaljenim vrednotam in vprašanjem svetá in življenja. In tudi tu je drugič v veljavi dejstvo **ločenega neposrednega** torišča izseljenčeve posebne odsečne in presečne miselnosti (tujina — domovina), pri čemer pogaja ta toriščna ločenost tudi tu končno tem izrazitejšo — presečno miselnostno nastrojenost človeka. In tako na vsej črti zopet stara slika v primeri s prvotno kmečko miselnostjo: značilna izrazitost obeh, odsečne in presečne miselnosti, toriščno nasprotje med njima in končni poudarek na presečni smeri mišljenja.

8. Stvarna in domiselna miselnost

Izseljenčeva posebna miselnost je in mora biti zlasti stvarna. Izseljenec ima opravka s kruto realnostjo, ki se izraža v njegovem težkem in nevarnem delu: njegov duh nima časa za fantazijo, temveč se mora vedno naslanjati na izseljenčeve čute, ali pa je v nevarnosti oboje, zaslužek in celo samo življenje. Tak miselnostni realizem utegne dobiti obliko pravega karakternega — **pozitivizma**, ki priznava sploh samo to, kar je neposredno izkustveno dano in nič več. K temu tira izseljenec že njihova opreznost in previdnost, ki jim je na vsakem koraku neobhodno potrebna. Pravili so mi, da so jih tujci silili, naj bi se po novem, še ne preizkušenem dvigalu spustili do 600 m v jamo. Naši rojaki so se temu uprli, rekoč: vi sami prej preizkusite, potem bomo tudi mi. To je prava »pozitivna« boječnost, ki ima prav pri naših izseljencih še širši pomen. Če mu še toliko dopoveduješ, ne verjame, dokler sam ne preizkusi.

Prav na tem mestu moram poudariti še to, kar se mi je često v tujini primerilo: besedam, pa če so še tako medene, malo verjamejo, zlasti še, če so bili enkrat speljani na led. Izseljenci hočejo konkretnih dejanj in ne lepih besed. Pred leti so me naši rojaki v Porenju in Westfaliji prosili, naj bi jim domovina poslala izseljenskega učitelja. Pa so mi na mojo obljubo, da bom njihove prošnje in zahteve na merodajnem mestu v domovini utemeljil, dejali: »Verjeli vam bomo, ko bo prišel k nam učitelj, prej pa ne!« Sprva sem bil osupnjen, ne pa več, ko sem od njih slišal, da domovina vse obljubi, naredi pa malo ali nič. Enaki realistični pozitivizem odseva tudi iz izseljenčeve silne nezaupljivosti do tujca, dokler ga do dobra ne prerešeta in spozna. Seveda vpliva zopet že sam tuji milje na našega človeka v tujini. Pravili so mi, da se sprva kar na cesto niso upali, boječ se, da se po mestu zgubijo, da jih povozi ali da jih kdo kam zvabi in ubije. Vzeli so celo kredo ali oglje, da so si hiše zanamovali in se tako sigurno vračali

na stanovanja. Do neke mere sega sem tudi vpliv iz otroških let, ko so doma ob zimskih večerih kot otroci slišali od staršev ali sosedov kaj čudne in zagonečne reči o mestu, zlasti o predmestjih, kjer se po starem kmečkem mnenju zbirajo le »barabe« in »postopači«.

Vse to priča za osnovno realistično ali kar pozitivistično miselnost našega izseljenca: česar izseljenec ne preizkusi na lastni koži, tega ne verjame in to ne samo ob svojem uradnem delu, temveč tudi v zasebnem življenju. Toda zopet teče tudi tu vzporedni val izseljenčeve posebne domiselne miselnosti, pri čemer je zopet odločen izseljenčev poseben odnos do rodnega doma in domovine. Saj ni človeka, ki bi si tolikokrat predstavljal v najlepših barvah rodni dom, več mislil nanj in čutil zanj in stremel po domovini kot naši izseljenci. Nekoč so mi dejali, da jim dih zastane, ko se na vse to le spomnijo. Tudi izseljenska pesem pravi:

»Med morjem in nebom
roma bol naša domov,
za belim galebom
išče pod rodni krov.

Želi si očetove strehe,
slovenskih gora in ravnin...
O, dajte nam srčne utehe!
Težka je žalost tujin.«*

Vse to hrani izseljenčevo »domiselnost« ali »fantazijo« v najlepšem in najplemenitejšem pomenu besede in daje njegovi celotni miselnosti izrazito človečansko smer. Ta smer postaja v ugodnem primeru res kar verska, pri čemer je prav pri našem, kmečkem izseljencu v prvi vrsti prav gotovo misliti na njegovo posebno razmerje do — Boga, vere in morale življenja. Naši ljudje so nesli s seboj v tujino svoje naravno poštenje, ki v bližnjem zahrbtnosti in prevare ne sluti — velika večina pa je nesla s seboj še trdno

* Izseljenska deklica Zora Postržin piše: »Mamica mi je povedala, da bomo šli otroci v počitnicah mogoče v Slovenijo. Tega sem bila zelo vesela. S Silvo (to je moja sestra) sem tako skakala od samega veselja, da bi skoraj omaro prevrnili. Hotela sem steči k drugim otrokom, da bi jim povedala to veselo novico. Najraje bi vsakemu človeku o tem govorila. Mamica me je komaj pomirila. Rekla je, da moram počakati do tedaj, da nam sporočite, če boste mogli poskrbeti, kar je treba za bivanje doma. Ne veste, kako težko čakam vsak dan poštarja, ki mi bo prinesel to veselo poročilo...«

Do dna izseljenčeve duše pa sega naš duhovnik, ki pravi o naših izseljencih: »... Ko so odhajali: še z zadnjim pogledom so objeli svoj domači kraj, svojo rodno zemljo, globoko ganotje so skrili za veselim smehljajem, solzo so zatrli nasilno v svojem očesu. A v njihovih dušah je ostal spomin, utisnjen kot neizbežen pečat. V kakšni tihi uri, ko se srca iskreno odpirajo, so mi ponovno pripovedovali v Ameriki naši izseljenci, da ne mine dan, ko ne bi romale misli nazaj v domači kraj, ko bi v spominu ne prehodili pota in steze, kjer so hodili v svoji mladosti. Pa čeprav jim v tujini gmotno dobro gre, imajo udobnejše življenje, zadovoljno družino, a vendar vsak dan, deset in desetletja dolgo uhajajo misli nazaj, se povračajo spomini v dolenske gorice, na kršne njivice Suhe Krajine, na hragove Kolpe od Osilnice preko Fare in Kostela, Starega trga in Vinice čez Preloko in Podzemelj do Metlike, pa v planine Gorenjske in v notranjski Kras, v zelene pašnike in temne gozdove Savinjske doline in v obmurske ravnine z drevoredi melanholičnih jagned. In spomin vse steze prehodi, vse prijatelje pozdravlja in se ob grobovih staršev ustavlja. Oj, s kolikimi vezmi so srca izseljencev povezana z domačo zemljo! In ko jim govoriš tam v tujini o domačem kraju, solza zablesti v očesu najtršega moža in najpreizkušenejše matere, mladina pod tujim soncem rojena pa prisluhne in rahlo se ji vzbuja želja, da bi kdaj videla zemljo, ki je cilj hrepenenja njihovih staršev...«

vero svojih očetov, v duši pa sliko Marije brezjanske, žeželjske, novoštiftske ali mariborske ali kokarske...

Splošno priznano dejstvo je še to, da v tujini izseljenci najdlje ohranijo tudi materinsko besedo in domorodno mišljenje, če jim Cerkev in **domači** duhovnik ta naravni zaklad čuva in obdaja z nadnaravno obrambo.

Kolikor sem dobil vpogleda na verskem področju kot duhovnik-misi-jonar med našimi izseljenci, moram reči, da je versko življenje boljše kot v domovini — vsaj na splošno, zlasti še, če imajo naši rojaki domačega izseljenskega duhovnika. V zelo veliki meri pa je pri tem dejstvu važen faktor — verski milje tujine. Če so naši ljudje naseljeni med katoličani, potem ostanejo naši rojaki dobri katoličani, ki nimajo vere le na jeziku, ampak jo predvsem kažejo v vestnem izpolnjevanju božjih in cerkvenih zapovedi. Na tem mestu moram poudariti važno dejstvo, ki se v pravi luči pokaže v tujini in nas opominja na posebni pomen **materinščine** tudi v verskem pogledu. Najlaže se je pogovarjati z Bogom v jeziku, ki ga človek prejme od rodne matere. Našim ljudem pa dela tuji jezik velike preglavice, zlasti še pri sv. spovedi. Tolikokrat sem slišal: »Tako radi bi šli k sv. spovedi, pa se v tujem jeziku ne znamo spovedati.« In tu je iskati v prvi vrsti vzroka, da nekateri naši izseljenci ne gredo tako dolgo k spovedi. Pokojni misijonar **Jakob Ponikvar** mi je dejal, ko sem ga vprašal glede verskega življenja in vedenja po cerkvah ZDA, tole: »Po vseh cerkvah sem opazil **vzor reda**, pri nas v domovini **pa vzor nereda!**«

Zdi se, da znajo naši ljudje Boga, vero, zakramente, predvsem sv. spoved in sv. obhajilo **ceniti šele v tujini**. Često sem slišal: »Kadar smo žalostni, se zatečemo po pomoč k Bogu; ko gremo na delo, ne mine dan, da bi se ne priporočili Bogu in sv. Barbari, zaščitnici izseljencev-rudarjev, za varstvo in pomoč. Prav tako storimo, ko se vračamo iz jame od dela.« Zanimivo je, kar piše naš preprosti izseljenec: »Nespametno je služiti samo telesu, ki živi le začasno, za dušo pa tako malo, ki bo živela večno. Čez teden lahko služimo našemu telesu in darujemo Bogu naše trpljenje, v nedeljo pa služimo naši duši in tako naše trpljenje ne bo zastonj in srečni bomo na tem in onem svetu.«

Važno je tudi vprašanje, kakšno versko mišljenje in čustvovanje preveva našo izseljensko **mladino**. Naša mladina piše takole: »...Vem, da ne živim samo zato, da se tu mučim in trpim, ampak da bom živel tudi po smrti. To mi pravi moja vest. Ker to dobro vem, bom skušal vedno živeti tako, kakor vera uči. Ljubi Jezus in Marija, pomagajta mi, da nikdar ne omagam!«

Izseljenčevo živo versko mišljenje in čustvovanje se lepo odraža tudi v družinskem življenju, zlasti če je šla za možem v tujino tudi žena in otroci. Vse versko-družinske običaje in navade, ki so jih gojili v domovini pod rodnim krovom, goje še z **večjo** slovesnostjo in zbranostjo tudi v tujini, kar nam med drugim pričajo jaslice, okrog katerih se s svetim spoštovanjem v molitvi zbira vsa izseljenčeva družina o božičnih praznikih. Tujci ne morejo prehvaliti naših velikonočnih procesij po kolonijah, ob potrkavanju zvonov, ki jih tujina ne pozna.

Naši ljudje tudi v tujini zelo radi romajo na **božja pota**. Zanimivo je, da so naši izseljenci ob prihodu v domovino najprej, prej kot rodni dom, obiskali Marijo na Brezjah. In ko so zapuščali domovino, so šli spet na Brezje, da se Mariji priporočijo in izročijo v varstvo.

Verske obnove za božič ali za veliko noč naši izseljenci že veliko let prav vestno opravljajo. Pri verskem življenju stopa, vsaj tako sem povsod v tujini opazil med našimi izseljenci, vidno v ospredje zavestna aktivnost **mož in fantov**. S tem pa ne mislim podcenjevati naših izseljenskih mater in deklet. Zdi se mi, da je moža ali fanta marsikdaj v domovini **sram** pokazati pred ljudmi pobožnost, v tujini pa je to drugače. Možje in fantje so mi pri verski obnovi za veliko noč v Osterfeldu dejali: »**Tujina nam lahko vzame telo, duše pa nam ne more!**«

Pri izseljenčevi posebni verski miselnosti sem se nekoliko dalje pomudil iz dveh razlogov, osebnega in stvarnega. Sam sem duhovnik in sem v tem svojstvu deloval med našimi izseljenci in sem se zato naravno zanimal zlasti za njihovo versko življenje in stanje. Bolj odločilen pa je drugi, stvarni razlog. Tako ali drugačno **versko stališče**, če je res doživeto, zadene prav gotovo najbolj centralno jedro človeka. Tem važnejša je ugotovitev, da je po vsem rečenem tudi ta posebna verska nastrojenost našega izseljenca v primeri z ono v domovini le še čistejša in globlja, se pravi brez takih navlak, ki nimajo s samim verskim življenjem in doživljanjem nobenega opravlja in ki vprav »doma« tolikokrat poplitvujejo in celo motijo pravi verski čut in čisto versko življenje (sejmi, vrtiljaki, veselice, plesi in še politika v starem smislu).

Vse to pove, da se tudi ob tem važnem miselnostnem nasprotju, prenesenem na našega izseljenca, vrača vse to, kar nam je v primeri s samo kmečko miselnostjo postalo znano že ob doslej obravnavani sedmorici osnovnih miselnostnih tipov človeka-domočina in človeka-izseljenca. Zopet gre za začetni poudarek ojačenega »prvega«, »negativnega«, sedaj stvarnega pola, kar pa je pri našem izseljencu zopet osnova in pogoj za tem elementarnejši nastop in razvoj še vzporednega »drugega«, »pozitivnega«, namreč domiselnega miselnostnega nastroja, ki postaja tako zopet najžlahtnejši sad tega celotnega notranjega razvoja. Zopet je oboje, izseljenčeva posebna stvarnost in domiselnost, kaj izrazitejša nego pri kmetu doma in zopet se javlja prva v neposrednem izseljenčevem odnosu do same tujine, druga pa v njegovi nadaljnji nenehni misli na rodni dom in na domovino. In zopet je končno tudi tu ves ta notranji proces tak, da je ta posebna izseljenčeva stvarnost v razmerju do njegove enako posebne domiselnosti kakor — sredstvo do smotra: izseljenec postaja »stvarnež« v tujini, da postane pravi človek doma.

9. Egoistična in altruistična miselnost

Miselnost prave izseljenčeve duše prav gotovo je in mora biti zlasti **egoistična**, pri čemer pa moramo zopet upoštevati že opisani egoizem ali altruizem v onem osnovnem in širšem pomenu besede, ki je prava miselnostna (karakterna) poteza človeka in se ne sme zamenjati z egoizmom ali altruizmom v običajnem ožjem, moralnem smislu. Izseljenec v tujini je res povsem navezan — náse in naravno tudi vse drugo motri in vrednoti le s svojega »osebnega« vidika. Ta njegova posebna »egocentričnost« je tem naravnejša in nujnejša, ker mu je tujina in življenje v njej od prvega početka le-sredstvo za lastni prospeh in zaslužek. Ta osnovni egoizem človeka v tujini pa dobiva še **poglobljene oblike**, ki segajo ponekod kar v posebno kulturno delo in kulturno poslanstvo vsega izseljenstva. Ta poglobitev osnovnega prvotnega egoizma je dana s tistim pravim osebnim uveljavlja-

njem, ki je neizogibna posledica višjega, na pravo osebno stopnjo dvignjenega osnovnega egoizma človeka.

Splošno znano dejstvo pa je, da se naš človek uveljavi v tujini pri vsakem delu. Kjer koli so bivali ali še bivajo naši izseljenci, so pustili za seboj vidne in tudi od tujine upoštevane sledove **svojega** duhá in dela. Glasne priče dela naših rojakov so ponosni severnoameriški nebotičniki, ki so jih v znatni meri gradile pridne slovenske roke. ali tudi najlepše stavbe v južni Ameriki, katerih duhovni oče je naš rojak. In da ostajam pri izrednih posameznih imenih, spomnim le na misijonarja **Pirca**, ki je spremenil državo Michigan z našimi slovenskimi cepiči v pravi sadovnjak, ki zdaj tujcem prinaša težke milijone, ali tudi na **škofa Baraga**, ki je delal med Očiprejci prave »čudeže«. In da je naš narod tako daleč po svetu znan in priznan, se imamo v prvi vrsti zahvaliti samo našim izseljencem, ki so se v tujini **morali** in se še **morajo** tako ali drugače — **osebno uveljaviti** in ki so po taki poti utirali in še utirajo pot naši podjetnosti, pa tudi naši besedi, pesmi, umetnosti, znanosti in vernosti po vseh predelih svetá.

Zopet sta pa dom in domovina, ki dopolnjujeta ta izseljenčev posebni egoizem ali egocentrizem z enako izrazito in vedno bolj rastočo — altruistično, altrocenično smerjo njegovega dela. Za najosnovnejšo in tudi najpotrebnejšo obliko takega posebnega altruizma našega izseljenca so nazorna priča milijoni ali milijarde denarja, ki so ga naši ljudje poslali v domovino, ki jo ljubijo in pozabiti ne morejo. Pri tem so za naše izseljence bolj nego banke **psihološko** značilna številna izseljenska **pisma**, ki so dolga desetletja, zlasti za božič in veliko noč, romala in romajo v izredno velikem številu v domovino, pisma, ki bi jih z vso pravico lahko imenovali **denarna pisma**, čeprav niso bila in niso tako označena.

Ta osnovni izseljenčev altruizem (materialna, finančna pomoč) se ne javlja samo nasproti rodnemu domu, temveč dobiva tudi širšo obliko pomoči — rojaku in celotni domovini. V tujini izseljenec izseljencu na moč rado pomaga in je skupna domovina tisto, kar ga k taki pomoči nagiba. In zato se je tudi domovina, kadar je bila v potrebi, vedno z uspehom obračala na svoje izseljence, pri čemer ni bilo bistvene razlike, ali je šlo za lokalne potrebe domače občine ali za širše in višje interese celotne države. Naši izseljenci so postajali tako pravi »mecenik«, ki jih je med Slovenci doma tako malo ali sploh nič. In k temu je pripomniti, da je to izseljensko mecenstvo osnovano v večini primerov na samem telesnem in duševnem trpljenju našega človeka v tujini.

Tako končno vidimo, da je tudi posebna izseljenčeva miselnost zlasti še egoistična ali, še bolje rečeno, **egocentrična** in altruistična ali **altrocetrična**. Dá, ta dva osnovna tečaja vse prave človeške miselnosti sta vprav pri **izseljencu** najbolj vidna, tako vidna, da bi šele posebna »psihologija izseljenca« mogla prikazati pravo bistvo vsega pravega egoistično-egocentričnega in altruistično-altrocetričnega nastroja in naklona človeka. Izseljenec je že **po svoji naravi** človek, ki neprestano niha med tem, kar že ima in dobiva, in med tem, kar je zapustil in česar vsaj v trenutku več nima. Ves njegov »egoizem« velja prvemu, njegov »altruizem« pa drugemu. Ali to drugo je tisto, kar naj bi po prvem postalo zopet pridobljeno in še posebej ojačeno: vse »dobro« v tujini naj služi **končnemu** dobremu doma, v domovini. Po taki poti postajata izseljenčev posebni egoizem in altruizem čudovito medsebojno povezana in kar načelno osnovana. **Izseljenčev** altru-

izem je gibalno njegovega egoizma in njegov egoizem postaja šele po njegovem altruizmu tudi smiselno utemeljen. Izseljenec živi v tujini záse, da more tako živeti za svoje doma!

To še posebej utemeljuje nam že znano trojno posebnost izseljenske miselnosti v odnosu do kmečke in je morda vprav v tem poslednjem primeru vsa ta posebnost še najbolj očitna. Tudi posebni izseljenski egoizem in altruizem je prvič neprimerno **jačji** nego prvotni kmečki. Egoizem izseljenca utegne doseči stopnjo, ki bi zgrozila še tako egoistično nastrojenega »človeka na vasi«, in je taka stopnja kar običajna, ko se v izseljenčevi duši ne vzbuja in ne vzbudi tudi val nasprotne, domu in domovini posvečene altruistične miselnosti. Enako pa dosega tudi nasprotni izseljenski altruizem stopnjo, ki dela izseljenca pripravljenega, da tudi za ceno življenja koristi le domu in domovini. Drugič je tudi tu na moč občutno nam že znano **ločeno torišče** izseljenčeve egoistične in altruistične miselnosti: saj sem že poudaril, kako služi ves izseljenčev egoizem v **tujini** v prvi vrsti njegovemu **domu** in **domovini** posvečeni altruistični miselnosti. In zato je tretjič vprav v tem nasprotju enako najbolj vidno še tisto **funkcionalno** razmerje, ki pove, da ima vsakokratna »prva«, »negativna« izseljenčeva miselnost svoj glavni smisel v tem večjem ojačenju »druge«, »pozitivne«: tudi izseljenčev posebni egoizem dela njegovo enako posebno altruistično miselnost le še jačjo in določnejšo.

c) Zaključni pogledi na osnovno miselnostno strukturo človeka izseljenca

Tudi ob zaključnem pogledu na osnovno miselnostno strukturo človeka izseljenca mi gre, kakor je bilo to že povedano, za normalnega, povprečnega našega izseljenca in torej v glavnem za našega **kmečkega** človeka v tujini. Zato odpadejo v tej študiji že naprej taki izseljenski tipi, ki jih dobimo tudi v našem izseljenstvu in ki utegnejo našemu izseljenskemu vprašanju dati še svojo posebno barvo, ki pa vendar pomenijo neko izjemo ali so vsaj takšni, da bi v zvezi z izseljenskim vprašanjem tudi o njih ne bilo govora, ako bi ne bilo onega **osnovnega** človeškega jedra vsega izseljenstva, za katero mi tu gre in ki je dano z orisanim povprečnim kmečkim tipom **moškega** spola.

Pri takem osnovnem tipu našega izseljenca si moramo ponovno poklicati v spomin vse, kar že vemo glede osnovne miselnostne strukture našega kmečkega človeka na vasi. Tu odpadejo zato vse posebne **izjemnosti** ter **izrednosti** — v dobrem in slabem pomenu besede. V luči »behavioristične statistike« bi bilo kvečjemu še reči, da gre tudi nam za »miselnostni optimum«, vendar za optimum, ki pomenja vse »najboljše« v **povprečnosti, normalnosti** in ne kakršnega koli — pozitivnega ali negativnega **odpada** od takega res **ljudsko-kolektivnega** merila vse človeške usposobljenosti. S tega vidika prihaja tu v prvi vrsti v poštev samo dežela in ne — mesto. Pa tudi na sami deželi nas tu ne zanimajo ljudje s toliko pozitivno ali negativno, n. pr. moralno ali nemoralno notranjo nastrojenostjo, da jih že »ljudski glas« označuje kot »čudake«, »lenuhe«, »prenapeteže«, »kimavce« ali celó »svetnike«, »barabe« in podobno. Vse to je važno že glede na nam znano **dvojno, polarno** strukturo vsakega miselnostno-karakternega tipa, kakor se javlja n. pr. v nasprotju med posebno »gonsko« ali »osebno«, »okolišno« ali »povratno«, »obodno« ali »osrednjo« miselnostjo itd. Tudi med našimi izseljenci imamo ljudi,

ki so že »z doma« prav izjemno in, bi rekli, **preveč** nagnjeni k takemu »prve-mu« ali »drugemu« miselnostnemu tipu ali pa ki so enako že »z doma« glede obeh teh miselnostnih tečajev človeka nerazviti in nedorasli. Za **take** ljudi velja seveda tudi v tujini precej drugačna slika, nego jo že poznamo ob našem povprečnem izseljencu: ali postanejo **tam**, kakor je bilo to deloma že omenjeno, tem hujši negativisti ali kar pravi izrodki ali pa taki in toliki »idealisti«, da se prav nič ne razlikujejo od **utopistov**, ki hočejo dobro, pa delajo slabo. Tretji, **nerazviti**, pa ne pomenijo sploh nič ne doma ne na tujem.

Po taki izrecni ponovni omejitvi našega osnovnega psihološkega vprašanja bo zopet tem lažji še **enotnejši** pogled na pravo bistvo resnične izseljenske miselnosti. Zopet se vrača nam že znana osnovna dvojica **gonske** in **osebne** narave človeka, to pa zdaj tako rekoč že v »drugem nadstropju«, se pravi že na osnovi **naprej danega** ter poljubno **razvitega** gonsko-osebnega svojstva — človeka na vasi. Izseljenec, ki nas tu zanima, je človek, ki pri naša v tujino že s seboj vso tisto miselnostno nastrojenost, ki je bila že v poglavju o pravi kmečki miselnosti označena kot prava **osnovna** miselnost človeka in družbe. Vprav v tujini pa postaja ta »že dovršena« pristna kmečka miselnost na svojstven način spremenjena in vemo že, kakšne so te spremembe na **posameznih** vrstah vsega miselnostno-karakternega življenja človeka. V tem pogledu ima zopet najvažnejše mesto res omenjeno obojno, **gonsko-osebno** svojstvo slehernega človeškega bitja.

Pri izseljencu je koj v početku težišče na **osebni** **plati** njegove narave: **misel in volja** mu pomagata in ga ženeta v tujino in sta tako glavna sprožilca vsega njegovega nadaljnjega notranjega razvoja. Brez **teh** sprožilcev bi se človek-izseljenec tudi v tem pogledu res prav nič ne razlikoval od — ptice-selivke. Vtem ko je ob prvotni kmečki miselnosti uresničena »naravna« pot od gonskega jedra k osebnemu, pa je pri izseljencu prvi zamah **oseben** in ta zamah je, če uspe (če se izseljenec res v tujini nastani), odločilen za vse nadaljnje posebno — gonsko in osebno življenje človeka v tujini. Po taki poti postajajo zdaj še enotneje razumljive vse posamezne miselnostne posebnosti človeka na tujem v primeri s človekom doma.

Prvič ima vprav posebna gonska polovica izseljenca nek izrazit **dru-gotni** ali, še bolj rečeno, **vsiljeni** značaj in pomen, pa vzemimo vse gonsko življenje v ožjem pomenu besede, kakor je dano že živali, ali pa tudi vse tiste že osebno pogojene odtenke, ki pa imajo svojo osnovo vprav v sami gonski naravi človeka (n. pr. okolišnost, obodnost, sredobežnost, akcijskost, odsečnost, egoističnost itd.). Zato n. pr. dela izseljenec, kot je bilo že povedano, v tujini kakor »živina«, ali se posveča istotam samo vnanim ter obodnim zadevam svetá in življenja, je vklenjen le v to, kar vidi in sliši, akcijsko nemiren kakor brleča sveča, kot krt zarit v svoje delo v rovu in ves predan samo lastnim trenutnim interesom. Vse to je osnovano v **novem okolju**, v **novem miljeju**, ki tako odločilno posega v to posebno »gonsko« naravo izseljenca v ožjem in najširšem pomenu besede. Ta narava je dana obenem z nam že znano vsakokratno »prvo« ali »negativno« polovico celotne miselnostne strukture človeka in je zato zdaj na dlani **prvo osnovno dejstvo** posebne izseljenske miselnosti, ki pove, da ima vprav njen vsakokratni »prvi« (n. pr. gonski, okolišni, obodni itd.) pol tak »vsiljeni«, namreč zgolj **okolišno** ali **miljejsko** pogojeni značaj. Vemo že, kam bi vedel ali vede tak

notranji razvoj izseljenčeve duše, ako bi ostalo in ako ostane res samo pri tem okolišno miljejsko pogojenem novem preokretu njegovega »gonskega« svojstva.

Toda enako že vemo, da to ni tako, ni tako pri našem povprečnem izseljencu, ki je prinesel s seboj v tujino vso svojo zdravo kmečko miselnost in še zlasti tudi njen posebni človečanski del in z njim svoj »višinski« smisel in »razvojni« zaključek. Vprav ta pristna kmečka miselnost pa deluje v našem izseljencu s tem elementarnejšo silo naprej, čim neugodnejši je zanj »novi« milje, v katerega je izseljenec dejansko postavljen. Po taki poti se prične z omenjenim »vsiljenim« novim gonskim položajem našega izseljenca s tem večjo silo družiti — **stari duh** kmečkega življenja na vasi in tako ustvarjati ono »drugo« in »prvi« nasprotno polovico celotnega izseljenčevega miselnostnega nastroja. Ta je dana s svojstveno njegovo — **osebno** usmerjenostjo, pa naj bo to zopet osebnost v onem najožjem pomenu besede, ki pomeni le nasprotje do gonskega, ali pa njeni posebni odtenki, kakor n. pr. posebna izseljenčeva »povratnost«, »osrednjost«, »osredotočenost«, »bežecnost«, »kontemplativnost«, »altruističnost« itd. Šele zdaj razumevamo v vsej globini tisto nam že znano osnovno dejstvo »ločenega torišča« vsakokratne obojne (n. pr. gonske in osebne, okolišne in povratne, obodne in osrednje itd.) izseljenčeve miselnosti: **ob novem** izseljenčevem gonskem življenju se obnovi in poraste njegova stara kmečka osebnost, ki dobi ob taki obnovitvi in ob takem porastu še prav poseben, namreč — **kritično-zavesten** značaj. In če vse to do kraja premislimo, nam postane ob uvaževanju vseh že znanih podrobnosti tudi z enotnega vidika jasna paralela med osnovno miselnostjo našega kmeta na vasi in našega izseljenca v mestu.

Kmečka miselnost ima v prvem redu po svojem nastanku in razvoju povsem »naravni« ali »organski« značaj. Ona veže po svoji gonski polovici tudi človeka naravno s samo živaljo in pomenja tudi na svojem osebem višku enako naravno-premočrten razvoj od življenja živali do življenja človeka. Zato odpade tu na odločilnih točkah zlasti vsako notranje nasprotje med »živalskim« in »posebnim« svojstvom človeka. »Gon« in »oseba« sta tu drug z drugim res kar sestavno povezana in, kar je najmanj enako važno, **oba** delujeta tu, v kmečki duši, **prvobitno** ali **primarno** tako, kakor deluje vse, ko se res prvič pojavi. Povsem drugačen pa je ta položaj pri našem izseljencu. Tu se pojavi »nov« gon, ki silno nasprotuje »staremu« duhu in **izzove** v izseljencu tak in tolik nadaljnji notranji razvoj, da dobi njegova stara osebna nastrojenost tudi v novih razmerah odločilno mesto dokončnega cilja in smisla življenja. Naravno-organski značaj kmečke miselnosti dobi pri izseljencu obliko **sunkovitih skokov**, ki pa teže vsi za tem, da se po taki »novi« poti zopet **obnovi** pa tudi ustali — stari red življenja na zemlji: izseljenčeva posebna miselnost je v celoti taka, ki sili izseljenca iz samega življenja enako pristnega kmeta, **ki čuti, pa ne ve, kaj je in naj bo**, na ravén in stopnjo življenja enako pristnega kmeta, **ki se pa tega svojega mesta in položaja tudi dejansko zaveda**. To nam bodo še posebej potrdila tudi naslednja končna izvajanja.

III. Izselsensko-domovinska duša

V poglavju o »Izselsenski duši« sem skušal orisati svojstveno miselnost našega človeka v tujini. Naslednja zaključna izvajanja pa bi rad še posvetil izselsenčevi posebni miselnosti, ko se vrne v domovino, na svoj rodni dom. Tako gre že za »tretjo« posebno miselnost našega človeka, ki je že po vsem rečenem enako posebni produkt doslej obravnavane prve (kmečke) in druge (izselsenske) miselnosti na eni strani in obnovitve starega življenjskega miljeja na drugi. Ta tretja miselnost je zaključni člen v tem dolgem notranjem razvoju našega človeka doma in v tujini in bi jo v idealnem primeru lahko imenovali kar vrhunski zgled prave — slovenske miselnosti sploh. Da bi pa bralčev pogled na to končno miselnost našega človeka že naprej pridobil tudi na tisti življenjski neposrednosti in domorodni toplini, ki je za pravo umevanje vprav te tretje, izselsensko-domovinske miselnosti neobhodno potrebna, hočem najprej podati posebno osebno sliko našega človeka, ko se vrne v domovino. Tudi to sliko v osnovah potrjujejo že vsa dosedanja izvajanja, ali v značilnih potankostih je ona vendar bolj neposreden odsev mojih osebnih izkušenj in doživetij.

Izselsencu je življenjski cilj rodni dom, kraj, kjer se je rodil in kjer je preživel svoja najlepša otroška in mladostna leta. Težko se je odtrgal od rodnega doma, pa so ga težke gospodarske razmere prisilile, da ga je moral zapustiti in oditi »s trebihom za kruhom« v tujino. In sleherni tak izselsenec se vrne, ko si prisluži v tujini toliko denarja, da bo lahko rešil dom pred propadom, domov, nekateri celo poprej.

O. kako težko in željno pričakuje izselsenec srečnega dne, ko ga bo spet vedla pot proti domu! Dom se mu prikazuje še v prav posebnih »barvah« in vsa njegova duševnost zaživi v prav posebni aktiviteti, telesa pa skoraj ne čuti. Njegov duh je naperjen v največji meri samo na dom, samo na rojstno hišo, vrt, njive, gozd gleda v duhu, vse drugo ga ne zanima. Zanj veljajo tedaj v polni meri besede pesnika:

»O rodni dom, o hiše očetove streha ti!
Siromaku si grad in popotniku v dalji uteha ti:
golob izpod tujega neba trepeče nazaj,
hrepenenje mu je pokazalo i pot i kraj — — —«

In ko po dolgih letih spet stopi na rodno zemljo, ko se mu v vsem čaru in privlačnosti predstavijo naše planine, kar dihati ne more; gleda in gleda in nagledati se ne more. Duša mu je polna vtisov in eden je močnejši od drugega. V tem pogledu mi bodo vedno ostali v spominu prizori, ki sem jih doživel, ko sem se vozil z našimi izselsenci iz Jesenic proti Ljubljani: s svojimi pogledi so bili vsi le pri naših planinah. celo s potiskajočimi prijemi so opozarjali na vse to, kar so novega videli. Torej že samo srečanje z neživo prirodo in to še daleč od pravega rodnega doma napolni in pretrese v toliki meri dušo našega človeka, ko se po dolgem času vrne v domovino!

Enako poučno, pa še neprimerno bolj ganljivo je svidenje naših ljudi iz tujine s sorodniki v domovini. Kdor je kdaj imel priliko videti naše izselsence na ljubljanskem kolodvoru, ko so prihajali iz tujine, teh pri-

zorov in doživetij ne bo mogel pozabiti nikoli. Toliko duhovnih momentov vsebujejo, da jih je težko prav opisati. V teh prizorih se jasno zrcali vsa ljubezen do lastne krvi in rodne zemlje in neodoljivo hrepenenje po njej. Videl sem priletne očete in matere, kako so jokali od veselja in ganotja, ko so se na domači zemlji pozdravili s svojci; od močnega doživetja spočetka kar govoriti niso mogli, ampak so se samo držali za roke, vprašujoč se: »Ali je res? Ali je mogoče, da smo doma?« Močno sem občutil, kako se je ob takih prilikah tujina zlila v domovino in kako je domovina z vsemi svojimi dobrinami in vrednotami **poglabljena** v duši izseljenca zaživela, in to v vsem svojem posebnem in do tedaj neslutnem **edinstvenem pomenu za vse njegovo, izseljenčevo življenje in trpljenje na zemlji**. Tedaj sem globlje nego prej razumel prvo misel našega izseljenca: »Ali so mati, oče, bratje, sestre še živi, ali je doma še vse tako, kot je bilo?« In če je, koliko veselja se naseli v izseljenčevo dušo, na mah pozabi na vse gorje v tujini!

Zdi se, da nihče bolj ne občuti pesnikovih besedi:

»Sveta si, zemlja in blagor mu, komur plodiš —«

kot naš izseljenec, ko po dolgih letih res zagleda svoj lastni dom in dejansko stopa po zemlji, ki je njegova in ki jo je nekoč sam obdeloval. Velik praznik je za družino, ko se član družine vrne po dolgih letih iz tujine. Dom ga objame z vso ljubeznijo. Skoro brez besedi se pozdravijo. Gledajo se. Sveta tišina zavlada v rodni hiši. Čez nekaj časa šele beseda izseljenca pretrga molk, ki je že sam povedal vse. Izseljenec želi zvedeti, kaj in kako je doma, domači pa, kako je bilo z njim v tujini. Kdor je bil ob takih prilikah prisoten, je moral nehotе zaznati — **nov osebni svet**, v katerem se vsa izseljenčeva »tujinska misel« **poslednjič** prelije in zlije v njegovo — domovinsko dušo in **njo** v temeljih pretrese in — **dvigne**. Zdi se, da pride vse to, kar je v izseljencu dotlej nekako podzavestno »spalo«, šele ob teh močnih doživetjih do pravega, zavestnega izraza in resničnega, dejanskega sproščenja.

Ko se izseljenec doma vsega nagleda, si ogleda tudi vas in obične znance. Navadno povabi znance v gostilno. Pri kozarcu vina obujajo spomine. Izseljenec je lepo oblečen in pripoveduje svoje življenjske izkušnje in popisuje življenje in delo v tujini. Rad tudi poudari: »Če bi bil doma tako garal, kot sem v tujini, bi danes morda imel več v žepu, kot pa sem prinesel iz tujine.« Ko se izseljenec tako doma nekoliko razgleda in že »preobje« domačih dobrin, si ogleda tudi oddaljene njive, travnike, gozd, da za sv. maše, da se je srečno vrnil domov itd.

Naši ljudje, zlasti oni iz ZDA, pridejo domov »gosposko« oblečeni in obloženi s številnimi lepimi kovčegi, nekateri pripeljejo s seboj celo avto. Često sem slišal domačine: »Glejte ga, Amerikanca, kako je nobel in tudi bogat mora biti!« Kdor pa je imel priliko, pogledati v njegovo blagajno in njemu v dušo, si zna kaj kmalu razlagati vso to »nobleso«. Nekoč sem vprašal našega človeka, ki se je vrnil iz ZDA, kako to, da je tako gosposko oblečen, pa mi je dejal: »Da vsaj malo pozabim na ves trud v tujini in da svoje trpljenje zakrijem pred domovino, sorodniki in znanci, sem oblekel novo obleko in obul nove lakaste čevlje in pokrili ameriški klobuk. To je skorja, ki včasih imenitno skriva notranjost, katere prav razumeti me more, kdor še ni okusil tujine.« Tem besedam pač ni treba več nobene razlage.

Nekaj dni in celo tednov vzbujajo ti »novi« ljudje pozornost v rodni vasi in v župnijski splohi. Kjer koli se izseljenec pojavi, ga vsi gledajo in

vsi o njem govore, vse se zbira okrog njega. Ko ga vidijo v tujinski lepi obleki, se marsikomu vzbudi želja po tujini, po denarju, ki se tam zasluži v večji meri nego doma. Ko pa jim občudovani in zavidani pove o trdem življenju v tujini in o življenjskih nevarnostih in nesrečah po tovarnah in rudnikih, vsi prisotni onemijo in vse prejšnje tihe želje po tujini takoj izginejo in v duši se porodi močen sklep, da bodo doma še pridneje delali in tudi vedno doma ostali.

Sčasoma odloži izseljenec tujinsko obleko, nekateri store to še isti dan, in se obleče v svojo, ki jo je pustil doma. Kako domače se v njej počuti! Pridno prime za delo, pa delo mu kar ne gre tako hitro od rok, kakor njegovim svojcem in znancem, ki že vse življenje to zemljo obdelujejo. Zanimalo me je zlasti tole opazovanje: izseljenec manj naredi, nego njegovi znanci v vasi, to pa, kar naredi, **naredi bolj skrbno in z večjo ljubeznijo nego drugi**. Res, vse drugače je delati v živi naravi, na čistem zraku in na toplem soncu, nego v jami ali v tovarni! Toda bivše delo v jami je bilo posebej »izučeno«, »premišljeno«. To sta dve strani izseljenčevega dela in sta obe enako opazni. Nekoč sem opazoval kosce na travniku, med katerimi je bil tudi izseljenec. Domači fantje so mahali s silo, izseljenec pa nalahko, razumno je hranil svoje sile in pri vsem tem je lepše kosil. Fantje so dejali: »Vidi se, da ta zna. Ta kosi z glavo in srcem. Dobro šolo je dal skozi!«

Po nekaj tednih postane izseljenec glede na delo zopet naše gore list, z **razliko**, ki je zopet v najožji zvezi z osnovnim vprašanjem celotne pričujoče študije. To je vprašanje nam že znane svojstveno **izseljenske miselnosti**, ki jo prinaša izseljenec, ko se vrača domov, s seboj ravno tako, kakor je prej odnesel s seboj kmečko miselnost v tuji svet in v tuje življenje. In tako je že zdaj na dlani dejstvo **dvojne prave** — **kmečke miselnosti**, tiste **prvotne** ali **primarne**, ki je bila opisana v prvem poglavju razprave in ki jo prinaša naš izseljenec s seboj v tujino, in še one **drugotne** ali **sekundarne**, ki nastopa kot posledica prve, primarne kmečke in posebne — izseljenske miselnosti in ki postaja značilna za izseljenca, ko se je zopet vrnil domov. Tudi to je zopet prava »kmečka« miselnost, ker jo ima človek, ki je **kmet bil in je kmet zopet postal**. Lahko bi jo imenoval tudi kmečko miselnost »drugega« ali »višjega« reda, ker predpostavlja pač osnovno kmečko in že na le — tej zgrajeno posebno izseljensko miselnost. Torej v čem je glavno in odločilno jedro te »končne« ali že »višjeredne« kmečke miselnosti našega človeka? S tem vprašanjem se zopet vračam k osnovnim mislim prvega in drugega poglavja razprave in pridržujem gori podano »osebno« sliko našega izseljenca na rodnom domu le še toliko, kolikor utegne tudi ona pomoči k odločitvi tega poslednjega vprašanja. Morda se komu zdi, da bo ta odločitev še dolgotrajna in težka. Dejansko pa je po vsem doslej nam že znanem kaj hitra in lahka.

Najhitrejša in najlažja bo ta odločitev zopet ob pogledu na nam že predobro znani posebni **polarni**, n. pr. gonski ali osebni, okolišni ali povratni značaj vseh posameznih miselnostnih tipov človeka. Ta posebna polariteta velja za prvotno pa pristno kmečko in za poznejšo posebno izseljensko miselnost in ista polariteta bo odločilna tudi za posebni miselnostni značaj našega človeka, ko se je iz tujine vrnil domov. Pravzaprav pa je tudi ta posebna ter končna »tretja« (izseljensko-domovinska) miselnost dana že s **samo izseljensko miselnostjo, preneseno iz življenja v tujini v življenje na domu**. Se pravi: v tujini dobljena »nova« izseljenska miselnost našega

človeka ostaja »naprej ohranjena« (kakor je ostala prej v tujini enako »naprej ohranjena« prvotna kmečka miselnost), pa prične vedno bolj dobiti zlasti zopet stari — **naravni, organski značaj**. Gonska polovica takega našega človeka zopet bolj izgublja svoj posebni »nasilni« značaj in postaja bolj zopet neposredna, sestavna osnova za njegovo osebno življenje in delo. Tako odpade zopet zlasti načelo »ločenega torišča« vsakokratne obojne miselnosti, z razliko, da je ta tako dosežena harmonija med »gonom« in »osebo« zdaj v dvojnem, trojnem pogledu višja od prvotne, samo kmečke harmonije življenja. Izseljenca loči od domačega človeka že posebno bogastvo izkustva in znanja, ki izseljencu ostane in naj ostane tudi potem, ko se je vrnil v domovino. To je **širinska razlika** med prvotno, samo kmečko in končno izseljensko — domovinsko miselnostjo našega človeka na vasi. Izseljenec doživlja, kakor že vemo, vse izraziteje in jačje nego domači človek, in to zlasti tam, kjer gre za miselnostno, karakterno javljanje človeka v celoti. Kako pa velja to za izseljenca tudi tedaj in morda vprav tedaj, ko se vrne domov, sem že pokazal, ko sem podal svoj »osebni« opis našega človeka, ko zagleda zopet svoj dom. To je **globinska razlika** med prvotno, samo kmečko in končno izseljensko — domovinsko miselnostjo našega človeka na vasi. In izseljenec se končno tega svojega mesta in položaja tudi dejansko zaveda, se pravi, postaja po tem svojem mestu in položaju tudi res **osebno, personalno** prizadet in presunjen. Seveda ostaja in naj ostane tako zavestno — osebno stališče našemu izseljencu, ko se vrne domov, naprej ohranjeno, to pa zdaj v odnosu do rodne grude in življenja na njej. To je tretja ter morda najvažnejša, namreč prava **zavestno-osebna razlika** med prvotno, samo kmečko in končno izseljensko-domovinsko miselnostjo našega človeka na vasi.

S tem smo pa dobili vse vidike, ki so nam potrebni za končno opredelitev iskane nove in tretje, namreč že omenjene »izseljensko-domovinske« miselnosti našega človeka na vasi. Ta miselnost ima po vsem rečenem dve razvojni predhodnici, prvotno pa samo kmečko in sledečo izseljensko miselnost našega človeka z dodatkom, da se v tem razvoju **podtalno ali latentno** vedno znova pojavlja prav prvotna, kmečka miselnost, seveda po vseh tistih vnanjih in notranjih ovinkih, ki so dani s posebno izseljensko miselnostjo našega človeka v tujini. Vprav končna izseljensko-domovinska miselnost pa pomenja oni **zmagoviti zaključek** vsega tega notranjega razvoja, ko postane naš človek — bivši kmet in dejanski izseljenec, zopet **človek-kmet**, to pa kmet, ki ga je isti, pa prejšnji človek-izseljenec vsebinsko obogatil, organsko poglobil in osebno dvignil. Samo v takem in torej res najpozitivnejšem pomenu besede je naš izseljenec **sedaj drugačen**, nego je bil tedaj, ko tujine še sploh ni poznal, in se to tudi na zunaj vidi v **njegovi** kmetiji (hiša, gospodarska poslopja, stroji, njive, gozd itd.), ki jo že lajik loči od drugih starih kmetij, ne da bi mu bili znani **psihološki vzroki** te velike razlike. Nam so ti vzroki zdaj znani.

Razume se, da je z nastopom te poslednje, izseljensko-domovinske miselnosti našega človeka enako odločilno izvršen tudi oni **notranji premik** od vsakokratnega »prvega«, »negativnega« (n. pr. gonskega, okolišnega, akcijskega, egoističnega) h končnemu »drugemu«, »pozitivnemu« (n. pr. osebnemu, povratnemu, kontemplativnemu, altruističnemu) polu, ki je pomenjal, kakor smo videli, že v prvem »samo kmečkem« in še bolj v sledečem »izseljenskem« stanju našega človeka to v njem, da živi in zaživi res kot **človek**. Šele ob končni izseljensko-domovinski miselnosti je prav **osebno**

svojstvo našega človeka in to zopet v organskem skladu z njegovo gonsko naravo postalo **samostojno** in **zavestno gibal** vsega njegovega nadaljnjega dela in prizadevanja, ki ima ali naj ima zanj in za njegove res odločilen pomen.

Izrecno pa še dostavljam, da je tako opisani ideal našega izseljenca na domu uresničen in možen zlasti pod enim pogojem, ki sem ga že večkrat omenil: namreč da je prvotni, domači rod res zdrav in da tudi tujina ne poruši te res **prvobitne osnove** za življenje slehernega človeka doma in v tujini. Kjer pa je ta pogoj izpolnjen, tam je po vsem rečenem tudi pojav izseljenstva eden najvažnejših pripomočkov, da bo postala tista prvobitna osnova vsega človeškega življenja še jačja in idealnejša. Kdor z menoj vred veruje, da je **slovenstvo** že po svojem prvobitnem jedru (prvobitni človek — Slovenec na vasi) zdravo, ta mora v smislu pričujoče študije tudi posebnemu slovenskemu izseljenstvu pripisovati še enako poseben, pa doslej komaj znan, namreč res zopet kar najbolj — **slovenski pomen in smisel**.

VSEBINA

O IZSELJENSKI DUŠI

	Stran
Uvodne misli	1
I. DOMOVINSKA DUŠA	4
A) O človeški duši vobče	4
B) Kmečka duša	7
1. Gonska in osebna miselnost	8
2. Okolišna in povratna miselnost	9
3. Obodna in osrednja miselnost	10
4. Osredotočena in sredobežna miselnost	10
5. Kontemplativna in akcijska miselnost	12
6. Pozitivna in negativna miselnost	14
7. Odsečna in presečna miselnost	16
8. Stvarna in domiselna miselnost	18
9. Egoistična in altruistična miselnost	19
C) Zaključni pogledi na osnovno miselnostno strukturo člo- veka in kmeta	22
II. IZSELJENSKA DUŠA	23
A) O izseljenski duši vobče	23
B) O posebni izseljenski miselnosti	25
1. Gonska in osebna miselnost	25
2. Okolišna in povratna miselnost	28
3. Obodna in osrednja miselnost	29
4. Osredotočena in sredobežna miselnost	31
5. Kontemplativna in akcijska miselnost	33
6. Pozitivna in negativna miselnost	34
7. Odsečna in presečna miselnost	36
8. Stvarna in domiselna miselnost	38
9. Egoistična in altruistična miselnost	41
C) Zaključni pogledi na osnovno miselnostno strukturo člo- veka-izseljenca	43
III. IZSELJENSKO-DOMOVINSKA DUŠA	46

